

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3111>

ArticleHistory:

Received

31/12/2021

Accept

15/03/2022

Available

online

15/03/2022

THE ROLE OF THE QUR'AN IN REFORMING THE SOCIETY

KUR'AN'IN TOPLUMU ISLAH ETMEDEKİ ROLÜ

Mekki SOLMAZ¹

Abstract

The Qur'an, which he revealed to his Prophet Muhammad, is a great blessing to the people of his time, as well as to all mankind who will live in later periods, for the sake of living their lives by understanding his teachings and reforming their societies. Therefore, He has blessed a great book of life such as the Qur'an to solve the difficult equations of life in the light of the Qur'an, to understand, research and live his visions, strategies and opinions. On the occasion of this great grace, people strive to solve the realities and philosophy of life. From the first day the Qur'an began to become nazil, it aimed to create an exemplary society free from inaccuracies in all matters, especially faith, worship and morality. The people of Mecca believed in God, but they thought he was in the sky. They did not want him to interfere in his worldly affairs, as the current deists, while accepting Him as a God who sends down water from the sky, provides for it, and creates it. They disbelieved in the Hereafter and thought life was the world. They accepted the angels, but they saw them as the daughters of Allah. A broken belief system brought with it a broken sense of worship. There was arbitrariness about halal and haram. They considered the lawful to be unlawful and the unlawful to be lawful. In this study, we will examine how and how the Qur'an performs rehabilitation of the society it deals with and goes on to rehabilitate.

Keywords: Commentar, Society, Amendment, Reform, Role.

Özet

Cenâb-ı Hak, Peygamberi Hz. Muhammed (sav)'e vahyettiği son kitabımız Kur'an-ı Kerim, gerek nazil olduğu dönemdeki insanlara, gerekse de sonraki dönemlerde yaşayacak tüm insanlığa, hayatlarını onun öğretileriyle anlayarak yaşamaları, yaşatmaları ve aynı zamanda toplumlarını ıslah etmeleri konusunda büyük bir lütuftur. Bundan dolayıdır ki O, hayatın zor denklemlerini Kur'an'ın ışığında çözmek, onun vizyon, strateji ve görüşlerini anlamak, araştırmak ve yaşamak üzere seçtiği kullarına Kur'an gibi büyük bir hayat kitabını nimet olarak bahşetmiştir. Bu büyük lütuf vesilesiyle insanlar hayatın gerçeklerini ve felsefesini çözmeye gayret ederler. Kur'an-ı Kerim nazil olmaya başladığı ilk günden itibaren başta inanç, ibadet ve ahlak olmak üzere her konuda yanlışlıklardan uzak örnek bir toplum oluşturmayı hedeflemiştir. Mekke toplumu aslında Allah'a inanıyordu ancak O'nu gökyüzünde

¹ Dr., Adana İl Müftü Yardımcısı, mekkisolmaz70@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3245-3701>

sanıyorlardı. Zira gökten suyu indiren, canlıları rızıklardır ve tüm mahlukatı yaratan bir Allah olarak O'nu kabul etmekle beraber, şimdiki deistler gibi dünyevi işlerine müdahale etmesini istemiyorlardı. Ahireti inkar edip hayatı sadece dünyadan ibaret sanıyorlardı. Melekleri kabul ediyor ancak onları Allah'ın kızları olarak görüyorlardı. Bozuk bir inanç sistemi beraberinde bozuk bir ibadet anlayışını da getiriyordu. Helal ve haramlar konusunda keyfilikler yaşıyordu. Helalleri haram, haramları da helal sayıyorlardı. Bugün aynı minval üzere hayatlarını idame eden insanlar vardır. İşte bundan dolayıdır ki bu çalışmamızda Kur'an'ın muhatap aldığı ve ıslah etme yoluna gittiği toplumu ne şekilde ve nasıl bir yöntemle ıslahı gerçekleştirdiğini irdeleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Toplum, İslah, Reform, Rol.

GİRİŞ

Hamdolsun ki bu Kur'an okuduklarını anlamak için ellerinden gelen tüm gayretleri seferber eden Müslümanların elindedir. Onu okur, anlamını, tefsirini, yorumunu ve mefhumunu da anlamaya çalışırlar. Kur'an'a karşı görevlerinden en önemlisi de budur. Bundan amaç ise, bireyi ıslah edip, toplumun yapısını oluşturmak ve aynı zamanda insanlığın ve toplumun genel hizmetinde olan Kur'an'ın rolünü güçlendirmektir.

Bu çalışmamızda dikkatleri üzerine çekmek istediğim konu ise, özelde Müslüman ferdi ve Müslüman toplumun genelde ise insanlığın Kur'an naslarına dönüşlerini sağlamak, hayata Kur'an penceresinden bakmalarını sağlamak, Kur'an'ı hayatlarının ana merkezine yerleştirmelerine katkı sunmak ve bunun neticesinde de insanlığı Kur'an'da belirtilen ileri düzeye, medeniyete ve yüksek makamlara erdirmektir. Erişilmesi istenilen en yüksek merteye ise alemlerin Rabbine ibadet ve O'na kulluktur. Bu konuyu irdelememizdeki bir diğer sebep ise, Kur'an'ın İslam ümmetinin fertleri ve toplumlarının çoğunun hayatında meydana gelen olumsuzlukların çözümü olduğu gerçeğini sunmaktır. Bunun özelde her mü'min, genelde de her akli başında insan için açık ve net bir konu olduğu gerçeği de göz ardı edilmemesi gerekir. Bu görev, bize insanları iyiliklere sevk etme, kötülüklerden de alıkoyma; onları karanlıklardan aydınlıklara çıkarma adına Allah tarafından tevdi edilen en önemli görevlerdendir. Bu çalışma ile konunun tedavisi için en uygun metodu sunma, en iyi yolu gösterme, insanlarla ve toplumla iletişim konusunda en olumlu ve en faydalı üslubu serdetme hedeflenmektedir.

Toplumun İslah Eden Kur'an'dır

Kur'an'ın toplumu ıslah etmedeki rolü incelendiği zaman dikkat edilmesi gereken en önemli unsur, bu dine her yönüyle bağlı olması gereken Müslüman'ın toplumu ıslah konusunda başarılı olmayla ilgili olarak gerek ferdi gerek ictimai ve gerekse insanî anlamda tüm mekanizmaları olumlu yönden devreye koymasıdır. Kur'an'ın yazılışı, okunuşu tecvidi ile beraber Kur'an ilimleri ve tefsiri üzerine yazılmış pek çok kitap vardır. Bütün bunlar Kur'an'a çok açık ilgi ve alakanın olduğunun bir göstergesidir. Bu dine sahip çıkan herkesin her zerresinde bu kitaba karşı bir hürmet vardır. Bu kitabı ezberleyen, tefsirini ve ilmiyle ilgilenenler olduğu gibi, O'nun kıraatini ve kıraat sanatlarını öğrenmek isteyenler de azımsanmayacak kadar çoktur. Bazıları da kutsama için Kur'an'ı evine yerleştirmekle yetinmektedir. Bütün bunlar bu dine inanan her Müslüman'ın gönlünde, kalbinde ve ruhunda kutsiyetinin yerleşik olduğu anlamına gelmektedir.

Allah'ın insanlar için seçtiği bir hazinesi vardır. İnsanoğlu kendisine bahşedilen bu hazine ile evrende yaşam felsefesine etki eden, kendisine net bir rol biçmeyi, hayat standartlarını belirlemeyi, kendini inşa etmeyi, insanî mükemmelliğe ulaşmayı sağlayacak hedeflere ulaşabilir. Burada şöyle bir soru sormak istiyorum. Bu soruyu her Müslüman kendine sormalıdır. Asrı saadetten günümüze kadar yaşanan her çağda bütün Müslüman toplumlar da bu soruyu kendilerine sormalıdır. Kur'an'ın rolünün birey, toplum ve milletlerde ne ölçüde kök saldığı, onları ıslah etmedeki rollerini, her bir rolün gerçekliğini, felsefesini, amaçlarını, değişkenlerini ve geleceğini ne ölçüde daha olumlu bir yaşam anlayışına yol açacak şekilde etkilediği ile ilgilidir. Dolayısıyla bu dine inanan her birey, Kur'an'ın hayatında bir yeri olup olmadığını kendine sormalıdır. Kur'an'ın özelde Müslüman olarak, genelde de insan olarak hepimizin hayatında bir rolü

olmalıdır. Zira, her bir fert ve her bir toplum Kur'an'da ihtiyacı olanı bulur. Çünkü Kur'an'ın bakış açısı ve hayat felsefesi ve vizyonu ile hayatını olumlu yönde harekete geçirmek isteyen, alanı ne olursa olsun her basiretli insan için bir hidayet ve yön unsurudur. Toplum düzeyinde Kur'an'ın hayat felsefesindeki ve inşasının temel direklerindeki aktif rolünün ölçülmesi, öncelikle resmi egemen otoriteye ve o toplumda Allah'ın emirlerini yerine getirmeye çalışan davetçilere ve alimlere bağlıdır. Zira o alimler ve davetçiler, bu manada peygamberlerin varisleridir. Cenab-ı Hak, onları bu uğurda çalışmaları için musahhar kılmış, bu dini ve dinin kitabı olan Kur'an'ı tebliğ etme, hakikatleri insanlara ulaştırma konusunda da onlara emri bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker görevini tevdi etmiştir. Ümmet ve ulus düzeyinde de, tebliğ ve davet konusu ile ilgilenmesi için bazı özel gruplar seçilmiş, seçilen bu gruplar marifeti ile hakkı ve hakikati anlatma hususu yerine getirilmiştir. Dinin onların eliyle tecdid, yenilenmesi ve ıslahı da sağlanmıştır. Bu din ile alakası olan herkesin Kur'an'ın toplumu ıslah etmesinde rolü olduğu bir gerçektir. Ancak şu da bir gerçektir ki, bu dine bağlı herkesin, dinin ana ve temel mekanizmalarını bilmeden ve bu mekanizmaları anladıktan sonra yaşam felsefesindeki kullanımını anlamadan bu rolü bildiğini ve gereğini yapmak üzere çaba harcadığını iddia etmek doğru bir yaklaşım değildir. Zira ifa edilmesi gereken rolü sadece anlamak kafi değildir. Onu yaşamak, yaşamakla beraber değişkenlerini takip edip onları da kavramak, yaşam felsefesini de iyi bellemek gerekir. Tevdi edilen bir görevi ifa ederken o görevin bütün unsurlarını ve mekanizmalarını iyi bilmeli ve farkında olmalıyız. Kur'an'a karşı olan görevimizde de aynı yolu izlemeliyiz. Zira Kur'an sadece Kur'ânî ilimleri ezberlemek, açıklamak ve üzerinde çalışmak için indirilmemiştir. Saydığımız bütün bu çalışmalar mü'min için atılması gereken adımlar ve ulaşması istediği hedefe varmada birer durak ve hayat felsefesi olarak Kur'an anlayışına bağlılık ve öz disiplinde temsil edilmesi gereken son hedefin ön adımlarıdır. Bundan dolaydır ki özde Müslüman'ın genelde de tüm insanlığın hayatındaki bu önemli rolü elde etmek için; birey, toplum ve millet olarak alemlerin Rabbinin sözlerini içeren bu kitabın hayatlarındaki rolünü iyi anlaması, doğru ve aydınlanmış bir anlayıştan sonra bu rolün oluşturabileceği tüm mekanizma ve araçların da farkında olmalıdır. Belirlenen rolü anladıktan ve bu rolün fertlerin ve toplumların görüşünü ve gelişimini yansıtacak şekilde kullanma mekanizmalarını fark ettikten sonra kendisine tevdi edilen bu mukaddes rolü çalışmaya devam eder. Sonunda da Kur'an'ı kalplere nur, gözlere sürur ve insan hayatında varılması gereken bir varış noktası yapması için Allah'a dua eder.

İslahta Rolü Oluşturan Mekanizmalar

Kur'an'ın insan hayatında sahip olması gereken rolü anlamak çok önemlidir. Bu anlayış olmadan, belirlenen rolün doğru anlaşılması ve bu rolün hayata aktarımı ve aktivasyon yönü de olumlu olmaz.

Kur'an için bireyin ve toplumun hayatında doğru ve olumlu bir rol oluşturmak istiyorsak, bizden öncekilerin bu konulardaki deneyimlerini bilmeli, bize biçilen rolü selefi salihinin bilgileriyle harmanlayıp hedefe varma noktasında, amaçları doğru anlamalı, gerçekçi ve bilinçli bir bakış açısıyla hayatın çeşitli alanlarındaki çalışmalarımızı aktif hale getirmeliyiz.

Bir kimse Kur'an'ın hayatındaki rolünün ne ölçüde kök saldığını bilmek istiyorsa, bunu alanında ulaştığı başarı derecesine göre ölçmesi gerekir. Eğer onu bir ailenin reisi olarak ölçmek istiyorsa, aile hayatının gerçekliğini yansıtan reformların ve yapmak istediği ıslahatın gerçekliğine ve ailede sahip olduğu bu rolün mensup olduğu dine ve o dine tabi olanlara nasıl ve ne tür bir hizmet etmek istediğine bakmalıdır. Kur'an'ın reform ve ıslah yönünü iyi anlayıp yorumlayanların en hayırlısı Hz. Peygamber, O'na tabi olan sahabeler ve onlar sayesinde ülkeleri aşarak İslam milletini yeryüzünde adalet ve iyilikler ile, bilim ve inanç medeniyeti ile ülkeleri fetheden İslam'ın adını değişik yerlere yayan selefi salihinlerdir.

Kur'an'ın inceliklerini anlamaya başlamadan önce, hayatımızda kök salması gereken rolü anlamamız gerekir. Zira bunu anlamadan, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e nüzul amacını ve nüzul şeklini doğru bir anlayışla anlamamız mümkün değildir. Rolü anlamak, Kur'an'ı başta Hz. Peygamber'in sünneti üzerinden, sonra da hayatın çeşitli alanlarında farklı açılardan yorumlarıyla bizi aydınlatan alimlerin sahih ve doğru anlayışıyla mümkün

görülmektedir. Kur'an'ı, Kur'an'ın toplumu ıslah etmedeki rolünü ve onun sadece Müslüman toplumla değil, genel olarak insan topluluklarıyla olan bağlantısını gözden geçiren birçok çalışma vardır. Bu konuda yazılan kitapların belki de en belirginlerinden biri, Kur'an'ı Kerim'i anlamak ve yorumlamak, tedebbür ve tefekkür etmek, en ince ayrıntılarını araştırmak üzere çalışma yapan Yusuf el-Kardavî'nin "*Kur'an'ın yaşamımıza etkisi nedir ?*" adlı kitabıdır. Yazar burada, müminin hayatında Kur'an'ın rolüne dair hislerine işaret etmektedir. Mümin ne zaman ki, Allah'ın kitabını tedebbür edip, gizemlerini ve sırlarını gerçek bir şekilde anlayıp onu hayatına sirayet ettirirse işte o zaman Kur'an'ın esrarına muttali olur ve kendisine biçilen rol görevini bihakkin ifa eder. Yazar, Kur'an metinlerini anlamakta, tedebbür etmekte ve Kur'an'ın doğru anlaşılmasında ciddi bir sorun olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle Kur'an'ı sahih ve doğru anlama konusunda, rabbanî sırların doğru anlaşılmasında, Kur'an dilini yanlış kullanma noktasında ümmetin hatalarına dikkati çekmektedir. Yazar ayrıca, özel olarak tüm müminleri, genel olarak ta tüm insanlığı Kur'an'la uygun bir şekilde muamele etmeye, hukukuna uygun olarak davranmaya, onun rehberliğine ihtiyaç duyma konusunda samimi davranmaya, tebliğ ve davet konusunda onu düstur olarak kabul etmeye, fert ve toplumun hayatında en önemli bir kaynak olduğunu ikrar etmeye davet etmektedir.² Vehbe ez - Zuhayli ise akıllı insanın, mutluluğu, sükuneti ve istikrarı elde etmek için en iyiyi ve en yararlı olanı arzulanması gerektiğini, Kur'an-ı Kerim'in insanlığa evrenin ve yaşamın imajını sağlama adına sunduğu reçeteye uygun hareket etmesi gerektiğini ifade etmektedir.³

Muhammed el- Behiy ise konuya şöyle bir ifade ile katkı sunmaktadır: Kur'an'a göre insan medenidir ve uygardır. Onun medeniyeti ve uygarlığı bir insan medeniyeti ve insan uygarlığıdır. Bununla birlikte başka bir maddi uygarlığa ve medeniyete de eşlik edebilir. Ancak istikrar, rahmet ve şefkat gibi yüksek insani değerlere dayanan insan uygarlığını kaybederse, aslında onu hayvanlardan, bitkilerden ve diğer canlılardan ayıran özelliği kaybeder. Bundan dolayıdır ki insan uygardır ve insani bağları olan bir toplum aynı zamanda bir medeniyet toplumdur ve buna yaptığı çağrı da bir insan medeniyeti çağrısıdır.⁴ Muhammed el- Behiy'nin ortaya koyduğu fikirler üzerinden; Kur'an'ın, Allah tarafından, toplumun hareket edebileceği ve hayatının metodolojisini değerlendirebileceği bir düstur olduğu, hayatın anayasası olarak ortaya konulduğu ve böylece Allah'ın yarattığı insanlığa da en başta başvurulması gereken bir karar mercii olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kur'an'ın toplumu ıslah etmedeki rolü, bu rolün uygulama alanına taşınırlılığı ve bu konudaki Kur'an teorileri ile Kur'an'ın yaşam alanında bir düstur olduğu ile ilgili konuları ihtiva eden birçok kitap vardır. Yaşadığımız her dönemde insan toplumunun öznesinin, insanoğlunun yeryüzünde yaşadığı sürece, insanın sahip çıktığı en önemli araştırmalardan biridir. Çünkü insan, Kur'an'ın düşündüğü gibi hayatın odak noktasıdır. Yaşam eksenindeki reform, yaşamda, evrende ve toplumda doğru gelişim sürecinin temelidir. Bundan dolayıdır ki, Kur'an'ın toplumu ıslah etmesindeki teorileri, bu konuda uyulması gerek en önemli ve en bariz teorilerdir. Bu nedenle herkes Kur'an'ın insan toplumu reformunun anayasası olduğu konusunda hemfikirdir. İnsan varoluş felsefesini ve onun mutluluğu için hayatının takip etmesi gereken doğru mekanizmalarını anlamıştır ki, bu da Kur'an'ın insan hayatında ve insan toplumunda rolü olduğu anlamına gelir. Bu rolün Kur'an'ın zorunlu söyleminin ele aldığı unsurlar olarak tanımamız gereken bir felsefi ve gerçeği olduğunda da hiç bir şüphe bulunmamaktadır. Bu nedenle herkes Kur'an'ın, Allah'ın Müslümanlara hitabı, milletin anayasası, hayatın bütünlüğünün ve değişkenlerinin anlaşılmasının ana kaynağı olduğu konusunda hemfikirdir. İnsan, Kur'an'ın hayatında önemli bir rolü olduğunun farkındaysa, o rolü bilmenin meyvesini de hayatında bulacak ve yaşayacaktır. Kur'an-ı Kerim'in insan hayatındaki rolü, doğrudan veya dolaylı olarak, istisnasız insanın tüm aşamalarını merhale merhale veya çeşitlilik esasına uygun olarak ele alan ve aynı zamanda, insan yaşamının çeşitli alanlarında kendini gösteren bir özelliğe haizdir. Bunun için Kur'an

² Bkz. Yusuf el- Kardavî, *Keyfe Neteâmel ma'a-l Kur'ani'l-Azîm*, (Kahire: Daru's-Şuruk, 2000), 12.

³ Bkz. Vehbe ez- Zuhayli, *Kur'an-ı Kerim, Bunyetuhu't-Teşriyye ve Hasaisuh'ul-Hadariyye*, (Beirut: Daru'l-Fikr el-Muasır, 1998), 5.

⁴ Muhammed el- Behiy, *el-Kur'an ve'l-Müctema*, (Kahire; Daru Ğarib li't-Tabaa, 1976), 5.

söyleminin insana hitaben bir söylem olarak anlaşılması, içinden geçtiği her aşamada da ıslah rolünün elde edilmesi gerekir.

Davetin Çeşitliliği ve Aşamaları

Kur'an, insanın yaratılışından ölümüne, sonrasında da kıyamet gününe kadar hayatı merhale merhale zikreder. İnsanın hayattaki rolünü inşa etmede en belirgin ayetlerden biri şudur: “الله الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ” “Allah sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından bir güç veren, sonra gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir. O, dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir, hakkıyla kudret sahibidir.”⁵ Bu ayet, insanın içinden geçtiği her aşamanın hakikatini ve dünyada oynadığı rolün aşama aşama süren hayat felsefesinin iki zayıflık arasındaki güç şeklinde belirlendiğini ifade eder. Ayet ile ilgili olarak müfessir Abdurrahman es-Sa'dî şöyle bir yorum getirmektedir: “Yüce Allah'ın bilgisinin kapasitesini, yeteneğinin büyüklüğünü ve yaratılışının ilk aşaması olan dölleniş yumurtadan (nutfe) rahimde asılıp beslenen embriyoya (alaka), bu halden de şekilsiz ete (mudğa), ve o halden de rahimlerde canlı olana kadar gelişen mükemmelliğini anlatır. Çocukluk çağında ise, son derece savunmasız ve güçsüzdür. Sonra Allah, gücünü ve kuvvetini merhale merhale artırır, gençliğe ulaştırır, gücünü ve kuvvetini de o nisbetle artırır, kemal noktasına erdştirir, bu aşamadan sonra ise, zayıflığa, yaşlılığa ve hastalığa müptela olur. Allah, hikmetine uygun bir şekilde istediğini yaratır, kölenin zayıflığını görmesi, gücünün iki zaafla çevrelenmesi, aşağılıktan başka bir şeyi olmaması da yaratılış merhalelerindedir. Allah onu güçlendirmemiş olsaydı güç ve kabiliyete ulaşamayacaktı. Bununla kul Allah'ın sonsuz kudretini ve O'nun en büyük müdebbir olduğunu bilir.”⁶ Cenab-ı Hak, ayette belirtildiği gibi insanın bu farklı aşamalardaki gücünü bir aşamadan diğerine ve bir kişiden diğer kişiye güç ve zayıflık bakımından merhale merhale kılmiştir. Bu aşamada kişi, yaşamında üstlenmesi gereken rolü kavrayabilecek zihinsel kapasiteye sahip olmadığı için, izlemesi gereken rolün özelliklerini tanımlama yeteneğinden de yoksundur. Çocukluk aşaması, bir zayıflık aşaması olarak kabul edildiğinden dolayı, çocuğun belli bir aşamadan ve merhaleden sonra çeşitli eğitim alanlarına yönlendirilmesi ve bu sayede yetiştirilmesinden sorumlu kişiler aracılığıyla dolaylı olarak yönlendirilmesi de Kur'an'ın bu noktadaki rolünü tespit etmektedir. Bu konuda şu ayet bize ışık tutmaktadır: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَصْعُونَ فِي آيَاتِكُمْ مِنَ الظُّهَيْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثَ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ” “Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, âyetlerini size işte böylece açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁷ Bu ayet, kölelerin çocuklarından bulûğa ulaşmamış olanlara bir direktif ve aile ilişkilerinin gerçekliğinde belirli bir ahlaki rolü harekete geçirecek emirler içermektedir. Kur'an'ın bu konulardaki emirlerinin çoğu, genellikle merhale merhale insanın yaş evrelerine bağlı olan zihinsel ve fiziksel kapasite ile bağlantılıdır. Çoğunlukla fiziksel yetenekle ilgili olarak hac ibadeti örnek gösterilebilir ki, konu şu ayette daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır: “فِيهِ آيَاتٌ لِيُبَيِّنَ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ” “Aynı zamanda Kur'an, insana hayatının her alanında ıslah edici rolü ile hitap eden bir söylemdir. Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin hacetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.)”⁸ Bu ayet, gücü nisbetinde insanın sorumluluklarına işaret etmektedir. Bu sorumluluğu ne zaman yitirirse toplumu ıslah etmedeki rolü de o nisbette yok olur. Buradaki emir Kur'an söyleminin insanın hayattaki evrelerine göre merhale

⁵ er- Rûm 30/54.

⁶ Abdurrahman bin Nasır es-Sa'dî, *Teysiru'l-Kerimi'r-Rahman fi Tefsiri Kelami'l-Mennan*, (Cidde: Daru'l-Medeni, 1988), 4/96.

⁷ Nûr 24/58.

⁸ Âli İmran 3/97.

merhale rolünü inşa etmede öne çıkar ki, bu da daha önceki ayette belirtildiği gibi iki zayıflık arasında bir güçtür.

Kur'an, tümevarım anlayışı ile daha önce bu gerçeği belirleyen birçok ayet aracılığıyla sözü geçen direktiflerine yansıyan ve insan yaşamının gerçekliğine yansıtılması gereken rolü bize göstermek için başka standartlar da belirlemektedir. Kur'an'ın insan ve toplum hayatında insanları ıslah etmedeki rollerden birincisi merhale merhale oluşu ilkesiydi ki bunu yukarıda nisbeten izah etmeye çalıştık. Buna ek olarak, ikinci rol çeşitlilik rolüdür ki, bu da ya icmalen ya da tafsilen veya özel ve genel çeşitlilik tarzıyla izah etmeye çalışacağız.

Genel anlamda çeşitlilik ilkesi; Her sorumlu Müslüman'a yöneltilen ve rollerde genel çeşitlilik ilkesi hakkında gerçeği resmeden Kur'an söylemleri ve hitapları vardır. Başka bir deyişle, hitap sadece genel olarak ele alınmaktadır. Bunu izah etme sadedinde iki örnek vermek istiyoruz. "أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ نَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ" *"Siz Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyup durduğunuz hâlde, kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz? (Yaptığınızın çirkinliğini) anlamıyor musunuz?"*⁹ ve "وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ" *"Sabrederek ve namaz kılarak (Allah'tan) yardım dileyin. Şüphesiz namaz, Allah'a derinden saygı duyanlardan başkasına ağır gelir."*¹⁰ Bu iki ayet sorumlu mü'minler için genel anlamda bir rehberlik içermektedir. Bu söylemlere dayanarak, hiç bir kimse hariç tutulmadan sorumlu sayılmalıdır. Zikredilen bu ayetler sadece örnek olarak serdedildi yoksa genel olarak toplumu ıslah eden Kur'an söylemlerinin genel çeşitliliğini zikredip toplumu inşa eden ayetler pek çoktur. Bu şekilde sınıflandırılan ayetler, Kur'an söylemlerinin toplumun gerçekliğinde ve yaşamında kurmak istediği rolün bir özelliği de farklı varyasyonlarında roller inşa etmeyi amaçlamasıdır.

Özel anlamda çeşitlilik ilkesi; Kur'an ayetlerinin insan hayatındaki rolü özel anlamda bir çeşitlilik arz ediyorsa, bu Kur'an'ın her Müslüman için özel bir söylemidir. Bundan dolayıdır ki kişi hayatındaki çeşitli değişkenler karşısında şahsını ele alan ve kendisine uygun olan Kur'an emirlerini aramaktadır. Daha önce zikredilen ayetler genel çeşitliliklerinde roller tanımlarken, şimdi zikredilen ayetler ise, özel çeşitliliklerde roller tanımlamaktadır. Örneğin, bir Müslüman, evlilik hayatında özel bir rol oluşturmaya yönelik ayetleri okuyup hayatını ona göre idame etmelidir. Bu ayetlerden birisi de şudur. "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعَفَّوْا فَاصْفَحُوا وَتَغَفَّرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ" *"Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, hoş görüp vazgeçer ve başıslarsanız şüphe yok ki Allah çok başıslayandır, çok merhamet edendir."*¹¹ Kur'an'ın bu söylemi, Müslüman'ın eşi ve çocuklarıyla olan hayatın rolü ve yansımasıdır. Ayet ile ilgili olarak müfessir Abdurrahman es-Sa'dî şöyle bir yorum getirmektedir. "Bu ayet, Allah'ın inananlara eşleri ve çocuklarını aldatma konusunda bir uyarısıdır. Düşman sana kötülük isteyendir. Görevin bu tür kötülüklerden de uzaklaşmandır. Nefis ise eş ve çocukların sevgisini isteme konusunda zorlanır. Allah, eş ve çocuklarına bu sevgiyi vermeleri, onların meşru isteklerini yerine getirmeleri, O'nun emirlerini yerine getirmeleri, rızasını kazanmaları, ahiretlerini dünyalarına tercih etmeleri konusunda kullarını uyarmıştır. Eş ve çocuklara zarar veren hususlarda onlara itaat yoktur. Yasaklar ve haramlar konusunda daha dikkatli olunması gerekmektedir. Herkes yaptığının karşılığını alacaktır. Kim affeder ve ıslah etme konusunda insanları yola getirirse, Allah'ta onu affeder. Allah'ın yapmasını emrettiği hususları yerine getirenleri hem Allah hem de kulları sever."¹² Rolün özel olarak ele alındığı ayetlerden biri de şudur: "وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ" *"Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."*¹³ Ayette hitap hırsıza had cezasını vermesi gereken yetkililerdir. Gerek hırsız bağlamında, gerekse de had cezasını uygulaması istenilen yetkililer bağlamında rolün özel olarak zikredildiğini görmekteyiz.

⁹ el-Bakara 2/44.

¹⁰ el-Bakara 2/45.

¹¹ et-Teğabün 64/14.

¹² es-Sa'dî, Teysiru'l-Kerimi'r-Rahman fi Tefsiri Kelami'l-Mennan, 5/255.

¹³ el-Mâide 5/38.

Yukarıda zikredilen ayetlerde rollerin özel oluşu muhatapların da özel oluşunu gerektirmiştir. Söylemin özel oluşu, muhatapların özel oluşundandır. Birinci ayette özel hitap kocaya, ikinci ayette ise had cezasını uygulaması gereken yetkililerdir. Birinci ayette evliliğin durumuyla ilgili özel bir olgu, ikinci ayette ise hırsızlıkla ilgili özel bir olgu ele alınmıştır. Bu ve diğer ayetlerdeki rolün inşasındaki çeşitlilik hem muhatap, hem de anlatılan husus açısından değerlendirilmiştir. Ez cümle, islah sürecinde özel ve genel çeşitliliği kavramak gerekir. Genel anlamda tüm insanları ilgilendiren konuları ihtiva ediyorsa genel çeşitlilik, özellik arz eden konuları ve kişileri ihtiva ediyorsa özel çeşitlilik anlaşılmaktadır. Söylem özel kişileri ve özel konuları içeriyorsa özele, genel kişileri ve genel konuları içeriyorsa özele şamil olur.

Söylem ve Sorumluluk Bilinci

Allah (cc), Kur'an'ı indirdiğinde, kendisine iman eden muvahhid mü'minlere davet ve tebliğ konusunda sorumluluklarını da beyan etmiştir. Kur'an'ın hitabı, Allah'a inananlara insanî anlamda rolünü hatırlatıp onu inşa etmede ve ona sorumluluk vermede, insanların kurtuluşu ve felahı için davet metodunu öğretmede en aktif yöntemdir. Dolayısıyla söylem ve sorumluluk bilinci konusunda Kur'an'ın inşa ettiği rolü hayatın değişik alanlarında insanlar üzerinde genel bir tarzda irdelemek, incelemek ve hayata geçirmek gerekir. Bir kimse İslam'a tabi olmuşsa ve Kur'an'ı hayatına girdirmişse, hayatının tüm alanlarında sorumluluk üstendiği rolünü ve hayata bakış açısını bunlara dayanarak inşa etmesi gerekir. Ama bunun akisini düşünüldüğünde, kişi İslam'a tabi olmamış ve Hz. Muhammed'e nazil olan Kur'an'a inanmamışsa, hayattaki rolünü olması gerekenden farklı bir yöne çekmiş demektir.

Allah'a inanan kişiye, dünya ve evrenin gerçekleri ile diriliş ve sonrasında ahiret hayatının gerçekleri ve bunlarla beraber Allah'ın kendisine bahsettiği hayatın ilahi doğasını bildiren söylemler Kur'an'da fazlasıyla mevcuttur. Kur'an'ın söylemleri insan hayatının her alanına uzanır, zira Kur'an insana İslam dinine bağlılık ile söylem ve sorumluluk bilincini bahşeden mukaddes bir dindir. Bu sorumlulukları yerine getirdikten sonra hayatın akışı içerisinde hayati öneme haiz diğer konulara da dikkat çekmektedir. Mü'min kendisine yüklenen bu sorumluluğu yerine getirmeyen veya tembellik gösterirse, Kur'an onu, İslam'a ve dini vecibelere dönüş temelinde hayattaki rolünü inşa etme noktasında hatırlatmada bulunarak Kur'anî öğretilerini öğrenmeye, yaşamaya ve yaşatmaya davet eder. Öte yandan, içinde yaşadığımız hayatın ve evrenin gerçeklerini kendilerine açıklama hususunda Kur'anî emirlerin varlığını zikretmeye hacet yoktur. Zira Kur'an'a inanan ve Kur'anî söylem ve sorumluluk bilinciyle hareket eden her mü'min bunun farkındadır. Öte yandan, bu kitabın hakkını ve gerçekliğini inkar ederek ayetlerde sunulan bazı hakikatleri bizzat yaşayan insanların varlığı da azımsanmayacak kadar çoktur. Bu açıklamadan yola çıkarak, insanın yaşamdaki rolünü çeşitli yönleriyle inşa eden Kur'anî söylemleri ile ilgili şu örnekleri sunabiliriz. Genel anlamda sorumlu insanlara özel olarak ta mü'minlere insanî bir rol oluşturmak isteyen ayetlerden en önemlisi "Ey iman edenler" hitabı ile başlayan ayetlerdir ki bir kaç tanesini sözü uzatmamak adına şöyle zikredebiliriz: *أَرْضِيئُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ* "Ey iman edenler! Ne oldunuz ki, size "Allah yolunda sefere çıkın" denilince, yere çakılıp kaldınız. Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatını mı seçtiniz? Oysa ahirete göre dünya hayatının yararı, pek az bir şeydir."¹⁴ *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ اتَّقُوا اللَّهَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنْتُمْ أَلْتَقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ* "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin."¹⁵ "Ey iman edenler" hitabının dışında bu konuda nazil olan ayetlerden de bir kaç tane zikretmek istiyoruz. *وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ* "Namazı kılın, zekâtı verin. Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin."¹⁶ *مَنْ ذَا الَّذِي يَفْرِضُ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعَفْ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ* "Kimdir Allah'a güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da o borcu kendisine kat kat ödesin. (Rızık) Allah daraltır ve genişletir. Ancak O'na döndürüleceksiniz."¹⁷ *وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ* "Öyle bir günden sakının ki, o gün hepiniz Allah'a döndürülüp götürüleceksiniz. Sonra herkese kazandığı amellerin karşılığı verilecek ve

¹⁴ et-Tevbe 9/38.

¹⁵ el-Ahzâb 33/70.

¹⁶ el-Bakara 2/43.

¹⁷ el-Bakara 2/245.

*onlara asla haksızlık yapılmayacaktır*¹⁸ Zikrettiğimiz her iki biçimdeki bu ayetlerde Allah (cc), Kur'an'da, bu dine tabi olan her insanı hayatın gerçekliğinde olumlu bir rol inşa etmeye yönlendirir. Kafirlerle veya Müslüman olmayanlara hitaben söylenen ayetlere gelince, sözü uzatmamak adına onlardan da bir kaç tanesini zikredeceğiz. *بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِبُّوا* “Hayır öyle değil. Onlar, ilmini kavrayamadıkları ve kendilerine yorumu gelmemiş olan bir şeyi yalanladılar. Kendilerinden öncekiler de (peygamberleri ve onlara indirilen kitapları) böyle yalanlamışlardı. Bak, o zalimlerin sonu nasıl oldu.”¹⁹; *يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ* “Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifâ ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet (olan Kur'an) geldi.”²⁰; *وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ* “Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardır. Ne kötü varılacak yerdir orası!”²¹

Kur'an'da nazil olan ayetlerden bazıları da, insan hayatında İslam dininin benimsenmesiyle ilgili olmayan bir rol inşa etmekle alakalı olanlardır. Buna şu ayetleri örnek olarak sunabiliriz: *يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ* “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.”²²; *إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا* “Şüphesiz biz onu (ömür boyu yürüyeceği) yola koyduk. O bu yolu ya şükrederek ya da nankörlük ederek kat eder.”²³; *يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّبَكَ رَبِّكَ الْأَكْرَبِ* “Ey insan! cömert Rabbine karşı seni ne aldattı?”²⁴

Zihinsel veya pratik bir rol elde etme arzusunun yönlendiren bu ayetler, söylem ve sorumluluk bilincinin hayata bakış açısını insanlara aktarmaktadır. Dolayısıyla, Kur'an'ın talep ettiği rol için belirlenen alan, çeşitli boyutlarıyla insan yaşamının olduğu her yerdir. Bu nedenle ayetlerde ifade edilen söylem ve istenilen hususlar, inanan ve inanan her fert için, yaşamın karmaşık değişkenleri ve zorluklarıyla yüzleşmesine yardımcı olan tüm unsurlar açısından örnek bir rol talep eden yol gösterici bir söylemdir. Üzerinde yaşadığı hayatın yaşam felsefesine uymayıp Allah'a inanan ve O'nun talep ettiği en büyük role ulaşamayan insanların durumu ise, bu sınıfa yönelik Kur'anî söylem başlangıçta onları Allah'ın talep ettiği en büyük role, yani Allah'a inanmaya davet edip daha sonra ise, İslam'ın yapmasını istediği diğer hususları yerine getirmeye çağırmasıdır. Kur'an hitabı genel olarak inanan ve inanan tüm insanlardır. Kur'anî hitaplar, dünya ve ahiret hayatıyla ilgili çeşitli konuları ihtiva eder. Allah'ın emirlerine uyan insanlar için nimet, uymayanlar için azap vardır. Dünyada ne ekirse ahirette onu biçecektir. Allah'ın emirlerine karşı çıkan insanlar için zor bir maişet ve kıyamet zorlukları kaçınılmazdır. Allah'ı unutanı Allah ta unutacaktır.

Kur'anî Rolü Oluşturma Mekanizmaları

Kur'an'ın insan hayatındaki rolü, hayatın değişik yönlerinde elde edeceği başarıya bağlıdır. Ancak ne zaman ki bu rolü etkisiz hale getirecek başka olumsuzluklar meydana gelir ve bu olumsuzlukların üzerine gidilmez ise işte o zaman Kur'anî rol başarısız olur ve hayatın tüm yönlerini etkisi altına alır. Ayrıca, insan hayatındaki birçok şeyi de zorlaştırır.

Kur'an, insan yaşamını ve toplumu inşa etmedeki çeşitli ve kapsamlı rolünün hakikatine sonsuz bir şekilde değer verdiğinden dolayı insanoğlu da kendisine biçilen bu önemli rolü iyi bellemeli ve hayatındaki bu rolünü güçlendirecek mekanizmaları da iyi anlamalıdır. İnsanın hayatında Kur'anî rolü oluşturacak en belirgin mekanizmalar şunlardır:

¹⁸ el-Bakara 2/281.

¹⁹ Yûnus 10/39.

²⁰ Yûnus 10/57.

²¹ el-Mülk 67/6.

²² el-Hucurât 49/13.

²³ el-İnsan 76/3.

²⁴ el-İnfîtâr 82/6.

a. Kutsallık ve Gönül Bağı

İnsanoğlu arzu ettiği bir şeye kutsallık ve gönül bağı ile bağlanmadığı müddetçe o şeye hiçbir şekilde rol de biçemez. Bundan dolayıdır ki insanın hayatında daha kapsayıcı bir rol oluşturabilmesi için, Kur'an'a ayrı bir kutsiyet takdir etmesi ve ona yüksek bir kalbi bağlılık ile bağlanması gerekmektedir.

Hiç şüphe yok ki bu kutsallık Kur'an'a derin bir gönül bağı oluşturacak ve bu nedenle etkisi, Kur'an'ın hayatındaki gerçekliğinde temsil edilen role çok olumlu bir şekilde yansıyacaktır. Kur'an'ın kutsiyetini idrak ederek ona gönülden bağlandığını iddia eden bir Müslüman, Kur'an'dan bir sureyi, bir bütün olarak Kur'an'ı veya büyük bir kısmını hıfz etmemişse iddiasında gerçekçi olamayacaktır. Zira İbn Abbas, Hz. Peygamber'den rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyurmuştur. *“Kalbinde Kur'an'dan bir miktar bulunmayan kimse harap ev gibidir.”*²⁵ Bir Müslüman'ın kalbinde Kur'an'dan hiçbir şey yoksa, ışığı, kapısı, penceresi ve hayati öneme haiz eşyaları olmayan harabe bir ev gibi olur. Bu durum adeta kalbinde kutsallık ve gönül bağı olmayan bir kişiye benzer.

Kur'an'ın hıfzedilmesi, doğru ve hatasız okunması, kutsiyeti ve gönül bağının güçlenmesini sağlayacak, kalbi adeta cilalayacak, gözlerin nurunu arttıracak, istenilen ve arzu edilen bilinci ve şuuru da verecektir. Bilinçsizce okunan, şuursuzca idrak edilen bir okuyuşun meyvesi ve semeresi de olmayacaktır. Kur'an'dan nasiplenmek, onu bilinçli bir şekilde okumak, anlamak, idrak etmek, anladığını yaşamak ve yaşatmak, hayatında olumlu yönden farkındalık oluşturmak ve bu rolü inşa etmek büyük bir önem arz etmektedir. Bazı hadislerde konunun önemi şöyle ifade edilmektedir: Ebû Ümâme (ra) Hz. Peygamber'den şöyle rivayet etmiştir. *“Kur'an okuyunuz. Çünkü Kur'an, kıyamet gününde kendisini okuyanlara şefaathçi olarak gelecektir.”*²⁶ Başka bir hadiste ise Hz. Aişe (ra), Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir. *“Kur'an'ı gereği gibi güzel okuyan kimse, vahiy getiren şerefli ve itaatkâr meleklerle beraberdir. Kur'an'ı kekeleyerek zorlukla okuyan kimseye de iki kat sevap vardır.”*²⁷ Kur'an'ın kudsiyetini ve ona gönül bağı ile bağlanmanın gerekliliği ile ilgili hadisler çoktur. Zikredilen hadislere bakıldığı zaman bu nimetlere ermenin sadece Kur'an'ı ezberlemek veya okumakla elde edilemeyeceği, bilakis, Kur'an'ı kalbinde büyük bir yer edinceye ve ona olan bağlılığını artırana kadar devam edeceği anlaşılacaktır. Yapması gereken sorumlulukları içinden geçirip ancak yapmayanlar ve gereği gibi davranmadığı halde Kur'an'a bağlı olduğunu iddia edenler dürüst değildirler. Asıl dürüstler gece gündüz Kur'an'ı okuyanlar, okuduğunu anlayanlar, anladığını yaşayanlar, yaşadığını da yaşatan ve onu muhafaza etmeye çalışanlardır.

Kişinin küçük bir menfaat veya bir konum karşılığında Kur'an'la ilişki kurmasına gerek yoktur. Zira böyle davranıldığında Kur'an'ın değerinden hiç bir şeyi eksiltmez, bilakis Kur'an, küçük menfaatler peşinde böyle davranan insanların ağır cezalar ile cezalandırılacağını ifade etmektedir. Kur'an'ın yolunu bilmeyen, hürmetinin ve kutsallığının değerini anlamayan ve kalben ona özlem duymayan bir kişi, hayatında Kur'an'dan hiçbir eser olmayan ve batılla iştiğal eden kayıp biridir.

Kur'an'a kutsiyet izafe edip ona gönülden bağlanmak, insan hayatının değişkenleri ve zorluklarıyla, Müslüman toplumda insanî rolünün inşa edilebileceği kökenlerle ve insan toplumları arasında Müslüman toplum için uygun ve istenilen bir yaşam rolü inşa etmeye hazır olduğu önemli bir istasyondur. Kur'an'a kutsiyet kazandırma ve ona gönülden bağlanma; ne O'nu doğru okumak için açılan kurslarla, ne O'nu ezberlemek için kurulan müesseselerle, ne de içindikilerini sahih ve doğru bir şekilde okumak, anlamak ve anladığını anlatmak amacı ile açılan merkezlerle gerçekleşmesi mümkün değildir. Bütün bunlar Kur'an söyleminin temellerine uygun yaşam rolleri kurma arayışında sadece nihai hedefe ulaşmak için açılan veya kurulan ön istasyonlardır.

²⁵ Tirmizî, Fazâilü'l-Kur'an, 18. Ayrıca bkz. Dârimî, Fezâilü'l-Kur'an, 1; Ahmed İbni Hanbel, Müsned, I, 223.

²⁶ Müslim, Müsâfirin, 252.

²⁷ Buhârî, Tevhîd, 52.

Kur'an'ı yaşayan insanda edep ve terbiye vardır. O'nu yaşayan, sadece okuyan ve ezberleyen insan değildir. Hayatını onunla yaşayan ve O'nu kendisine düstur edinen kişi de onu yaşayandır. O'nu yaşamak; dünyayı geçici, ahireti de gerçek hayat olarak addetmek, görev ve sorumlulukları yüklenmektir.

Kur'an'a kudsiyet addetmek ve ona gönülden bağlılığın bir sebebi de, O'nun Allah kelâmı ve hayat anayasası olduğu, O'na hiç bir sebeple batılın sirayet etmediği, ondan sapmanın bireysel ve kolektif düzeyde hayattaki rollerini anlamakta bir kayıp olduğu, yücelmenin ve yükselmenin ancak ve ancak ona tabi olmakla gerçekleşeceği ve zilletin de onun öğretilerine mesafeli olduğu inancına dayanmaktadır.

Kur'an'ın yeri müminin kalbidir. Bu şuur ile hareket eden mümin, Kur'an'ın ıslah metodunun hakikatine varacak ve bu sayede onun hem kendisini hem de toplumu ıslah edecek en büyük rolün farkına da varacaktır. Kur'an'ın hakikatini ve sevgisini müminin kalbine yerleştirmeye çocukluktan itibaren başlanmalıdır. Müminin gönlünde ekilen bu tohum zamanla meyve verecek, cennette de sabit bir kök ve neticesinde meyvesi bol mübarek bir ağaç yetiştirecek ve bu mübarek ağaç, Allah'ın kitabına bağlanmadan dolayı meyveler vermeye devam edecektir. Örneğin, baba evladına Kur'anî metod ile izin isteme adabını öğretmeye niyetlenirse şu ayeti baz almalıdır: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ* “Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatış namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) size, ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, ayetlerini size işte böylece açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”²⁸ Bu şuurla hareket eden baba evladının gönlünde Kur'an adabını eker, bu adabın kaynağı olan ayeti okur, çocuk ta hayatındaki iyiliğin kaynağını tanır, bunun neticesinde de Kur'an'ın bundan böyle de bütün ihtiyaçlarının karşılığı ve sorunlarının çözümü olduğunu benimser. Allah'ın kitabına bağlanmayı, hürmet etmeyi ve onunla amel etmeyi çocuklarının kalbine yerleştirmek isteyen babalar öncelikle her bir çocuğuna özel bir Kur'an edindirmeli, onların da kendi Kur'an'larına sahip çıkmak niyetiyle onu muhafaza etmeli, ayetlerini tedebbür etmeli, en iyi şekilde onu hayatlarına yansıtmalı, içerdiği emirlere uymalı, kıssalarından ders alarak ibret almalı, hayatlarında kendisine fayda sağlayan şeyleri ondan nasıl çıkarılacağını öğretmelidir. Babalar çocuklarına bu yöntemi öğrettikten sonra, Kur'an'ı yücelterek hayatlarına tatbik edecek olan bu şuur, küçük yaştan itibaren çocukların hayatında Kur'an'ın rolünü artıracak ve hayatı boyunca ona bağlanıp en önemli meyveleri ondan elde edeceğini bilecek, hayattaki rolünü Allah'ın kitabına uygun olarak inşa edecek, onun her zerresinde ve hayatının her köşesinde ondan bir manevi parça olduğunun şuuruna erecektir.

b. Rolün Umumiyet ve Genellik İçermesi

Kur'an'ın söylemi direk olarak insanadır. Doğrudan veya dolaylı olarak hayatının her alanına hitap eder. Kur'an söyleminin genel ve kapsamlı olarak insan hayatına hitap etmesinin sebebi, Allah'ın teklif ettiği emaneti ve sorumluluğu kabul etmesindedir. Zira Allah insanoğluna emaneti ve sorumluluğu teklif ettiği zaman o, Kur'an'ın, hayatının tüm alanlarına müdahale etmesini de tereddütsüz kabul etmişti. Allah'ın teklif ettiği emaneti mahlukat içerisinde sadece insanoğlunun kabul ettiği, hayattaki rolünü de bu emanet ve sorumluluk bilinci ile idame etmesi gerektiği Kur'an'da ifade edilmiştir. *إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا* “Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.”²⁹ Hazin Tefsirinde İbn Abbas'tan rivayet edildiği üzere, söz konusu emanetin Allah tarafından öncelikle yer, gök ve dağlara teklifinin yapıldığı ancak kabul edilmediği, sadece insanoğlu tarafından kabul edildiği, manasının da Allah'ın kullarından istediği itaat ile yerine getirdiklerinde

²⁸ Nûr 24/58.

²⁹ el- Ahzâb 33/72.

mükafatlandıracağı, zayıf ettiklerinde ise cezalandıracağı farzlardır.³⁰ İnsanoğlunun zayıf ve güçsüz olmasına rağmen yüklendiği emanetin ve sorumluluğun sebebi, onun kendince Allah'ın yarattığı mahlukatın içerisinde en büyük ve en güçlü oluşundan kaynaklanmaktadır. Emanet ve sorumluluk insanın kabul ettiği bir husus olup, Kur'an da ona yönelik bir söylemdir. Bundan dolayıdır ki insanoğlu hayatını Kur'anî temeller üzerinde inşa etmelidir. İnsan büyüdükçe, hayatının yönleri ve bakış açısı da değişir. Kalbinde Kur'an'a karşı olan gönül bağı, hayatındaki Kur'an'ın varlığı, çeşitliliği ve kapsayıcılığına göre değişmektedir. Kur'an, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal işlerin düzenlenmesini de içermektedir. Bunu yaparken de buna inananlara hayatında üstlendiği role karşı bir yükümlülük getirmiş ve ona meyletmeyi de zorunlu kalmıştır.

Müslümanlar arasında emanet, dürüstlük, samimiyet, insanlık, kardeşlik ve buna benzer diğer değerler, bir Müslümanın hayatının çeşitli yönleriyle güvence altına alınabilmesini gerektiren ilkelerdir. İnananlar bu ilkelere göre hayatlarını idame edip, toplumu ıslah etmedeki rollerini de buna göre oynamaları gerekmektedir. Hayatlarında takip etmeleri gereken özel ilkeler de vardır. Mesela ticaret alanda uğraşanların ticari iş ve işlemlerinde ve buna bağlı rollerinde zekatlarına bağlı kalmaları, tarım işini yapanların da yine bu bağlamdaki rollerinde öşürlerine bağlı kalmaları önem arz etmektedir. Bu ve buna benzer hayatlarının tüm alanlarında gerek maddi gerekse de manevi tarzdaki rollerini Kur'an ve sünnete uygun bir şekilde ifa etmeleri gerekmektedir.

Hayatın her safhasında genel ve özel olarak rol oluşturma mekanizmaları vardır ki insan, bu rollerin mekanizmalarını inşa etmek istediği zaman, hayatına yön verecek olan nasları ve o naslardan anlaması gereken yönlendirmeleri iyi anlamalı, onlara değer vermeli ve önem sırasına dikkat ederek hayatı idame etmelidir. Bundan dolayıdır ki Kur'an ayetleri ve bu ayetlerin ışığında sünnet-i seniyyenin aracılığıyla genellik, umumilik ve kapsayıcılık felsefesinden de taviz vermeden insan rolünü en iyi şekilde inşa etmesi gerekmektedir.

c. Nasları Tedebbür Ederek Doğru Anlamak ve İctihadi Vakıya Uygun Olarak Yapmak

Kur'an'ı anlamak, anladıktan sonra yaşamak, yaşadıkdan sonra da yaşatmak ancak ve ancak onu sağlam bir tedebbür ile okuyup ve anlamayı gerektirir. Ayetlerin bazı delaletleri vardır ki zamana ve yere göre değişmektedir. Bazıları da müctehidlerin icthadına göre değişim göstermektedir.

İnsanoğlu Kur'an'a bağlı olarak büyüdüğü zaman onun bütün azametini ve yüceliğini de anlar. Allah böyle davranan insanlara Kur'an'ı en iyi bir şekilde anlamayı, onu muhafaza etmeyi, manasını en iyi şekilde anlamayı, hedeflerini gerçekleştirmeyi, daha sonra da onu doğru bir şekilde anlayarak onunla iletişim kurmayı, hayatında olumlu, doğru ve etkili bir rol oluşturmak için onu çalıştıracak bir mekanizmaya ulaşmayı da nasip eder. Kur'an'ın tedebbüründen ve onu anlamaktan maksat, sadece nassın lafzi olarak anlaşılması değildir. Bilakis bundan maksadın, nassın manen ve ruhen de iyi anlaşılması, vakıya uygun olarak verilmesi gereken hükmün icthadının da anlaşılması, ruhunu ve maneviyatını düşünüp nassı anlayarak, anladıktan sonra da onu gerçek hayatta aktif hale getirmek için çalışmasıdır. Nassın doğru anlaşılması, ondan ibret alınması, ayetlerin doğru bir metodla tedebbür, tefekkür ve tefehüm edilmesi, müminin hayatını etkileyen konuların bilinmesi ancak ayetlerin icthadını anlayan tedebbür ehli ile yardımlaşma yolu ile mümkündür. Müslümanların yaşadıkları ortamı ve hayatı da dikkate alarak Kur'an'ı tedebbür edip onu doğru anlamasına ve anlaşılmasına acilen ihtiyaçları vardır. Bunu isteyen her insan öncelikle onu anlayacak ve sonra da doğrudan veya dolaylı olarak onu hayatına yansıtıracak ve aynı zamanda ayetleri anlayacak, yaşayacak ve yaşatacak bir samimiyete ve gerçek bir istikamete ihtiyaç duymaktadır. Kur'an'ın nassını anlamak ve onu tedebbür etmek, Müslümanın hayatında olması gereken en önemli hususlardandır. Yaşamakta olduğu zor hayat denkleminde başarılı olmak, Allah'ın kitabına ciddi bir şekilde bağlılığı gerektirmektedir.

Kur'an'daki bilgilerin önemi, tefsirde daha da belirgin bir hale gelmektedir. Çünkü bütün bunlar Kur'an'la iletişim kanallarını netleştirmenin bir aracıdır. Özellikle insanların,

³⁰ Alaaddin Ali bin Muhammed bin İbrahim, Lulabu't-Te'vil fi Me'ani't-Tenzil (Tefsiru'l-Hazin), (Beirut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996), 3/528.

büyük bir muhafaza ile korudukları, sınırlarını ve öğretilerini kaybettikleri, insanlara iyiliği emretmek ve kötülüğü sona erdirmek için çabalamaları gerektiği halde yapamadıkları bir zamanda yaşamaktayız. Gerçek şu ki, Kur'an'ın hakikatinin anlaşılması, teori ve uygulama arasında bir bağlantı oluşturulması gerekir. Kur'an kurslarının çokluğu ve bu kurslardan her yıl mezun ettiği çok sayıda öğrencinin hafızlığı ile övündükleri birçok toplumun varlığına şahit olmaktayız. Ancak Kur'anî menheci, gerek bireyin, gerekse de toplumun hayatına yansıtıcı sistematik bir stratejiye acilen ihtiyacı vardır.

d. Sonuca Varmak İçin Olumlu Rolün Kullanılması

Nassların takip edilmesinin amacı, nasslardan aranan hedefi ve rolü anlamak aynı zamanda bu süreçteki rolünü etkili kılan toplumu gerçek anlamda geliştirmektir. Nassı anlamadan nassın istediği amacı ve hedefi kavramak mümkün görünmemektedir. Nassların istediği hedefe varmak ve talep ettiği rolü anlamak ancak ve ancak nassı iyi kavramak ve manasını bellekle mümkünüdür. İnsanların ıslah konusunda kendilerine biçilen ve onunla sonuca varmak için tevdi edilen rolün olumlu bir şekilde alınması, teori ve pratik arasındaki iletişim ile ilintilidir. Kur'an metinlerinin düzgün bir şekilde anlaşılması, insanın Allah tarafından bu konuda görevlendirilmesine rağmen istenilen hedefe ulaşamaması demektir. Bu nedenle, istenilen sonuca ulaşmak aynı zamanda rolü düzgün ve olumlu bir şekilde çalıştırmak için bir strateji oluşturulmalıdır. Ancak bundan önce de Kur'anî naslar üzerinde istenilen sonucu elde etmek için nassları tüm ayrıntıları ile anlamak, yaşamak ve yaşatmak gerekir. İstenilen etki ve sonuca ulaşmak için sadece kullanılması gereken araçların ve vesilelerin kullanılmasıyla mesele bitmiyor. Kur'an naslarının hayatın gerçekliği ve çeşitli alanları üzerindeki etkisini gördükten sonra, bireye ve topluma hizmet edecek hususların ve ilkelerin olumlu istihdamı için de ayrıca bir strateji geliştirmek gerekiyor. Bu üç aşama birbiriyle yakından bağlantılıdır. Çünkü bunlardan biri diğer emsalini elde etmeden çalışmaz, zira eser te'sirsiz elde edilemez. Ancak te'siri olursa olumlu istihdam ile beraber doğru sonuç verir. Burada önemli olan husus, Kur'an'ın inşa ettiği rolün bireyin ve toplumun yararına olumlu bir şekilde istihdam edilmesidir.

e. Eser ve Te'sir İlişkisi

Bir şeyin kutsallığı ve ona olan bağlılığı insan hayatı ve toplum üzerindeki etkisini inşa eder. Hiç şüphe yok ki, Kur'an'dan etkilenen bir kalbin, insan hayatı ve toplumdaki rolü üzerinde de etkisi olur. Allah'la olan ilişkisi nedeniyle oluşan bu etkinin sonucu şüphesiz insanın ve toplumun Kur'an'la olan ilişkisinde de başarılı sonuçlar elde ettirir. Bu sonuçla gerek insan gerekse de toplum hayatında Kur'an'ın etkisi eser ile beraber te'sire dönüşür.

Kur'an, Allah'ın kelamı olması hasebiyle bütün varlıklar üzerinde etkilidir. Kur'an ayetleri de, canlı, cansız, nabatat, hayvanat ve cematat olmak üzere tüm varlıkları içine almaktadır. Bir ayeti kerimede Allah şöyle buyurmaktadır: *لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ خَاشِعًا* "Eğer biz, bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün. İşte misaller! Biz onları insanlara düşünsünler diye veriyoruz."³¹ Ayet ile ilgili olarak müfessir Abdurrahman es-Sa'dî şöyle bir yorum getirmektedir: "Kur'an'ın nasihatleri gelmiş geçmiş en büyük nasihatlerdir. İçerisinde hiç bir çelişki ve ihtilafın, hiçbir zorluk ve belirsizliğin olmadığı emir ve nehiyler ile beraber, maslahat ve hükümler de içermektedir."³² Kur'an'ın işte böyle bir etkisi vardır. Eğer Kur'an bir dağın üzerine indirilseydi, Allah'ın korkusundan başını eğerek parça parça olurdu. Cansız bir cematattan olan dağ böyle iken, acaba insan nasıl olacaktır. Allah böylece insanı kınar. Kur'an'dan etkilenmeyen insanları anlatan başka bir ayette de şöyle buyrulmaktadır: *أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا* "Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerin üzerinde kilitleri mi var?"³³ Ayet ile ilgili olarak müfessir Abdurrahman es-Sa'dî şöyle bir yorum getirmektedir: "Allah'ın kitabına muarız olanlar ve gerçek anlamda onu düşünenler Allah'ın kitabını neden

³¹ el-Hasr 59/21.

³² es-Sa'dî, Teysiru'l-Kerimi'r-Rahman fi Tefsiri Kelami'l-Mennan, 5/14.

³³ Muhammed 47/24.

tedebbür etmezler. Eğer tedebbür ile Kur'an'a yaklaşırlarsa, her türlü hayra ulaşır ve her türlü kötülükten de uzaklaşırlar. Kalpleri iman ile dolar, gönülleri mutmain olur, her türlü istekleri yerine gelir ve her türlü güzel nimetlere ulaşırlar, Allah'a ulaşacak tüm yollar onlar için açık olur, cennetin nimetleri önlerine serilir, cehennem kapıları ardına kadar kapanır, sakınılması gereken her şeyden sakınırlar, kendilerini yaratan Rablerinin her türlü ihsanına, en ulvi ve en yüce sevaplarına da ulaşırlar.”³⁴

Kalplerinde kilitler olduğu için Kur'an'ın tedebbüründen mahrum kalan insanlar ile ilgili olarak, kalplerinde bu kilitlerin nasıl sağlandığını Allah şöyle ifade eder: *أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ عِثَابَ غَشَاوَةٍ فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ* “Nefsinin arzusunu ilâh edinen, Allah'ın; (hâlini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eristirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?”³⁵

Allah, nefsinin arzusunu ilâh edinenlere, iştmesine damga vurarak kendisine neyin fayda sağladığını duymayarak, kalbi iyiyi ve iyiliği bilmeyerek, gözlerine bir zar yerleştirerek gerçeğe bakmasını engelleyerek gerekli cezayı verecektir. Allah'tan başka hiç kimse de ona yol göstermeyecektir. Allah ona hidayet kapılarını tıkamış, fitne kapılarını açmıştır. Böylece insan kendisine neyin yaradığını, onu uyarmak için neyin zarar verdiğini hatırlamayacak hale gelir.

Kur'an'dan etkilenmemesi ve onu tedebbür etmemesi, adeta bir kişinin kendisini enfekte etmesi için uyarılması gereken ölümcül bir hastalıktır. Zira dağların korktuğu Kur'an'ı tedebbür etmemek, varlığıyla insanın hayatını düzeltmeyen, sonra da etki aracına sahip olduğu halde ondan korkmayan tedavi edilemez bir hastalıktır. Belki de bu tedavi edilemez hastalığın ciddiyeti, Kur'an'dan etkilenme sürecini inşa etmek, aynı zamanda insan ve toplumun insan hayatındaki rolünü tüm yönelimlerinde olumlu bir şekilde inşa ederek olumlu bir etkinin elde edilmesi için gereği gibi çalışmamaktan kaynaklanmaktadır.

f. Te'sirin Oluşumu

Kalpleri kilitli olanlar cansız varlıklardan bile daha sağır olduklarından dolayı Kur'an'ın hakikatlerinden ve kılavuzluğundan uzaktırlar. Kur'an'dan etkilenmek, müminin unutmaması gereken en önemli bir konu olup bunu kalbiyle, azalarıyla ve hatta vücudunun tüm zerrelereyle hissetmeye çalışmalıdır. Çünkü o, insanın yaratıcısı olan Allah'ın sözlerinin hakikatine erip o gerçekleri idrak ettikten sonra kalbin de bu meyanda canlanması ve neticesinde ölümden zerre kadar korkmamasını gerektirir. Bu da Kur'an'dan etkilendiği anlamını içermektedir. Bunu başarmak için çabalamalı ve bu gerçeğe ulaşmak için aklen, zihnen ve bedenen çaba harcamalıdır. Bu hususu elde etmek için en önemli çalışma ise Müslüman'ın, Allah'ı tasdik etmesi ve O'na sonsuz yakın ile bağlanmasıdır. Mümin, kalbine bir etki oluşturmak istiyorsa, Allah'ın sözlerini dinlemeli, O'na samimiyetle bağlanmalı, O'nu yakîn ile tasdik etmeli, her şeyi ile O'na yönelmeli, O'na güvenmeli; O'na olan umudunu yitirmemeli, O varken başkasına da umut bağlamamalıdır. Zira Allah nefsi için şöyle buyurmuştur: *بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ* “O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece “ol” der, o da hemen olur.”³⁶ Allah'ın emri iki harf -kaf ve nun- arasındadır. Her şeyin emri ve her mesele tamamen onun elindedir. Kendisi tarafından söylenen her şey hakikattir. Mümin, hayatında ne olduğunu ve ne olacağını Allah'tan bilmeli, bundan kesinlikle de emin olmalıdır. Kur'an'da insanlara hitap eden Allah'tır. O insanın rabbi ve malikidir. Bundan dolayıdır ki insan rabbine samimiyetle, imanla ve yakın ile yönelmelidir. Mümin, dünyanın gerçekleri, yaşamın sırları ve ahirette olacıklardan bahseden her hususta Allah'a tam bir bağlılıkla teslim olmalıdır. Bir Müslüman Kur'an'ı okuyup etkilenmek istediğinde, sunulan tüm gerçeklere kesin bir şekilde inanmalı, Allah'a noksansız bir şekilde tevekkül etmelidir. İnsanoğlu Kur'an'ın değindiği hakikatlere aynel yakın iman ettiği zaman, onun Allah'a olan imanında da artmaya vesile olacağı konusu göz ardı edilmemelidir. Kur'an'ın sözlerini herhangi bir insanın sözü gibi mukayese niyetiyle

³⁴ es-Sa'dî, Teysiru'l-Kerimi'r-Rahman fi Tefsiri Kelami'l-Mennan, 5/34.

³⁵ El- Câsiye 45/23.

³⁶ el-Bakara 2/117.

teraziye oturtmak veya Kur'an'ı diğer herhangi bir kitap gibi mukayeseye tabi tutmak akıl kârı değildir. Kur'an'daki te'sir ve huşu her türlü övgüyü hak ettiği gibi, tedebbürü ve tefekkürü de her türlü yüceliği ve ulviliği hak etmektedir.

Müminin kalbinde tasdik ve yakın gerçekleşirse, ilahi emirlere ve hakikatlere doğru meyl de bu oranda artacaktır. Kur'an'da geçen hususlara sadece inanmak yeterli olmadığından, Kur'anî emirlere ve hakikatlere samimiyet ve sadakatle yönelmesi, nazil olduğu ve Allah'ın muradına uygun bir şekilde tabi olması icab etmektedir. Yoksa manasını anlamayan bir metinden nasıl etkilenir? Sadece diliyle okuyup manasını tedebbür etmediği bir okuyuşa kalbi nasıl huşu ile bağlanır? Samimi duygular içinde tefekkür edilmeyen bir metin vücudunun tüm zerrelere nasıl yer edinir? Cenneti anlatan ayetleri okuduğunda, Kur'an'ın tarif ettiği bu saadeti ve Allah'ın salih kimseler için ne şekil bir saadet hazırladığını nasıl hisseder? Ayrıca, kıssalarıyla etkileşime girmesi gereken bir Kur'anî kıssa duyduğunda, o kıssanın ruhuna nasıl varır? Bütün bunlar Kur'an'ın vermek istediği mesajı anlamasıyla ve yaşamasıyla mümkündür. Bundan dolayıdır ki bütün bu güzelliklere ermek için kalbin huşu içerisinde olması, Kur'anî nasları kalben tasdik ederek okuması, tasdikle beraber nassı iyi anlaması gerekmektedir. Aksi takdirde okuyup anlamını ve ruhunu bilmeyen ve yaşamayan bir kalpte huşu olmaz.

Bir Müslümanın ayetlerden etkilenebilmesi için öncelikle Kur'an'ın, Allah'ın sözleri olduğunu bilincine varması, anlaması, yaşaması, tedebbür etmesi, nazil oluş gayelerini ve genel anlamda maksatlarını bilmesi gereğir. Kur'an'dan etkilenme adeta sahibi tarafından işlevsiz hale getirilen ölü bir kalbin canlanması gibidir. Daha önce şuursuz ve etkisiz bir parça et olan kalbin ihya olmasıdır. İslahında tüm bedenini ıslah olduğu, fesadında da tüm bedenini fesada uğradığı bir et parçası görünümünde olan kalp tedebbür, tefekkür, teakkül ve tezekkür ile süslendiği zaman Kur'an'dan etkilenir. Aksi takdirde salt bir et parçasına dönüşür.

İnsan hayatı üzerinde Kur'an'ın etkisi çoktur. Mesela azap ayetlerini duyduklarında ibadete meyilleri artar. Kıssaları duyduklarında ibret almayı düşünür. Bütün bunlar kalbin Kur'an'ın naslarından etkilendiğinin bir göstergesidir. İnsanoğlu ne zaman Kur'an okursa ve kalbiyle ona bağlanırsa, manasını tefekkür ederse işte o zaman Kur'an'ın esrarını bedeninin tüm zerrelere hissedecektir. Kuran'ı dinleyip kalben bağlanan ve o şuura eren insanlar için Allah şöyle buyuruyor: *وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ* “*Peygamber’e indirilene (Kur’an’ı) dinledikleri zaman hakkı tanıdıklarından dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün. “Ey Rabbimiz! İnanmış. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenler (Muhammed’in ümmeti) ile beraber yaz” derler.*”³⁷ Ayet-i kerime, Kur'an'dan etkilenen kalplere işaret etmektedir. Bu Allah'ın kullarından dilediğine bahşettiği en büyük nimetlerden biridir ki Kur'an'ı duyduklarında hakkı ve hakikati tanıdıklarından dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıdığı ifade edilmektedir. Hazin, bu ayetin tefsirinde, Kur'an'ı dinledikleri zaman hakkı tanıdıklarından dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıdığı, kalplerinin canlı ve diri olduğu, O'nun haşyetinden de kalplerinin inceldiği kişilerin gerçek ve hakiki müminler olduğunu ifade etmektedir.³⁸

g. Etkinin Elde Edilmesi

İnsan, Kur'an'dan alınması gereken etkiyi elde etmek istiyorsa, onu ondan almak için uğraşı vermeli ve o etkilenmeyi ana hedefleri arasına almalıdır. Çünkü etkisiz te'sirin hiç bir değeri yoktur. Bir kişi işlediği günahtan dolayı ilahi bir kınama alırsa, o kınamayı adeta Kur'anî bir kınama olarak algılamalıdır. Bu günah karşısında ne zaman kendi içinde bir kınama ve kırılma hissederse, işte o zaman insanları da yaptıkları hata ve günahlardan dolayı uyarır ve bir daha onları yapmamaları hususunda irşad görevini ifa eder. O zaman da şu ayetin gereğini yapar: *أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ* “*Siz Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyup durduğunuz hâlde, kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz? (Yaptığınızın çirkinliğini) anlamıyor musunuz?*”³⁹

³⁷ el-Mâide 5/83.

³⁸ Hazin, Lulabu't-Te'vil fi Me'ani't-Tenzil (Tefsiru'l-Hazin), 1/487.

³⁹ el-Bakara 2/44.

Kur'anî naslar aracılığıyla hayatında bir etki oluşturmak isteyen kişinin ilk işi, etkilenmek istediği teori ile, o teorinin aktif hale getirileceği gerçeklik arasında etkili bir strateji oluşturmalıdır. Çünkü bu etki, ayet ile kendisi arasında önemli bir bağlantı olmadan ve ayeti gereği gibi yaşamadan elde etmesi mümkün değildir. Bu mekanizma her insanın durumuna, Kur'an'dan aldığı anlayışa, ayetleri kavrayışa, Kur'an'la temasına ve ona ne ölçüde bağlı olduğuna göre değişmektedir. Etkinin daimi ve güçlü olması için o kişinin günlük yaşamında ve hayati anlamdaki uygulamalarında Kur'an ayetlerini aktive etmesi gerekir. Bu aktivasyon, Kur'an'ın birey ve toplumun ıslahı için alanında ortaya koyduğu konuları ve günlük uygulamalarını izlemek ve yaşamak için dikkatli bir takibe ihtiyaç duyar. Örneğin, ailenin öneminden dolayı, genel olarak aile konusu ve ona bağlı bütün konuların ele alınması icab etmektedir. Müslüman ailelerin Kur'an ayetlerine uygun hareket etmesi ve aynı zamanda aile içinde de bu tedbirleri kesintisiz bir şekilde uygulamaya geçirmeleri gerekmektedir.

Günlük hayatta yapılması ve uygulanması gereken birçok Kur'an ayeti vardır. Ancak ne yazık ki insanlar bunlara uymaz ve direktifleriyle yaşamaz bir halde hayatlarını idame ederler. Bu ayet konumuza ışık tutmaktadır. *وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا* “Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır.”⁴⁰ Bu ve daha önce konu ile ilgili olarak zikredilen ayetlerin gereği birçok Müslüman toplumda yerine getirilmemektedir. Kur'an'a bağlılık iddiasında bulunan birçok Müslüman ailenin, kocanın eşinden boşanması durumunda Kur'anî nasları ve bu konudaki emirleri dikkate almadığı, Kur'an'ın ayetlerini bir kenara itip hayatlarını ondan arındırdıkları da görülmektedir. Eşin kocasından ric'i talak ile boşandıktan sonra evinde kalmasına karar veren Talak Suresinin ilk ayeti, boşanma konusunda ilk ayet olarak kabul edilmektedir. Ailevi konuda rollerin inşası ve Müslüman ailenin uygulanması gereken insanî ve ahlakî ilişkiler hakkında birçok ayet mevcuttur. Bir Müslüman'ın Kur'anî naslarla hayatını idame etmesi onun günlük hayatındaki rollerine de açıkça yansdığı görülecektir.

h. Olumlu Rolün İnşası

Kur'an'ın olumlu rolü inşâ edilmeden gerek ferdi gerekse de ictimai olarak, doğrudan veya dolaylı bir şekilde bireyin ve toplumun dinine ve dünyasına fayda sağlaması mümkün değildir. Kur'an ayetlerinden istifade edilmesi, bu konuda pozitif istihdamın kullanılması, olumlu rolün inşası, ayetlerden istifade etmenin bir semeresidir. Allah'ın Kur'an'da emrettiği hususlar karşısında, insanoğlunun gerek bireyi gerekse de toplumu ıslah etmeye, kamu yararını da gözeterek hayatın çeşitli yönleriyle beraber oluşturulmak istenilen Kur'an toplumunu meydana getirmek için özel bir çaba göstermeye gerek vardır.

Kur'an'ın toplum ıslahındaki rolünün uygulamada iyi anlaşılması gerekir. Fert ve toplum hayatında Kur'an'ın ıslah edici rolünü hayata yansıtan mürşid, bu rolü ifa etmek için bazı hususlara da ayrıca dikkat etmesi icab etmektedir. Bu hususların en barizleri şunlardır:

Halis Niyet ve Samimiyet

İslam hukukunda tüm eylemler, halis niyet ve samimiyetle değerlendirilir. İş, ne kadar hayırlı olursa olsun ve hak sahipleri ne kadar değerli olursa olsun, Allah'ın rızası olmaksızın hiç bir anlam ifade etmemektedir. Naslara bağlılık Allah'ın rızası ile orantılıdır. Allah'ın rızası da işin halis niyet ve samimiyetle yapılması ile elde edilir. Bir işte ihlas ve samimiyet yoksa o işin hiç bir değeri olmaz. İşte başarı, kalite ve semere ancak rıza-ı bari ile gerçekleşir. O olmadan işin bereketi, hakikati ve güzelliği olmaz. Cenab-ı Allah Kur'an'da şöyle buyuruyor: *وَمَا أَمْرُوا إِلَّا لِيُعْبَدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا* “Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir.”⁴¹ Müminin başta ibadetleri olmak üzere tüm iş ve işlemleri, direk ya da dolaylı olarak Allah'ı memnun etmek ve rızasını elde etmek içindir. Hiç şüphe yok ki bu,

⁴⁰ en-Nisâ 4/35.

⁴¹ el-Beyyine 98/5.

insanın hayattaki rolünü Allah'a yaklaşım üzerinde kullanmada arzuladığı hakikatin zirvesidir.

Niyet işten daha önemlidir. Zira kişi niyet ettiği işi yapmadan bile sevap elde eder. Ama iş onsuz değersiz, karşılıksız ve mükafatsızdır. Şüphesiz Kur'an okumak, O'na tedebbürle yaklaşmak, nassını anlamak için çaba harcamak ve O'nu hayatına tatbik etmek en değerli işlerdendir. Hatta İmam Nevevî, Riyazus'-Salihîn adlı eserini kaleme alırken ilk hadisi ihlas ve niyet konusuna ayırmıştır. Hz.Ömer'den rivayet edilen hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır. *“Ameller (başka değil) ancak niyetlere göredir; herkesin niyeti ne ise eline geçecek odur. Kimin hicreti, Allah ve Resûlü (rızası ve hoşnutlukları) için ise, onun hicreti Allah ve Resûlü'ne müteveccih sayılır. Kim de nâil olacağı bir dünya veya nikahlanacağı bir kadından ötürü hicret etmişse, onun hicreti de hedeflediği şeye göredir.”*⁴²

Niyetin faziletleri hakkında bir çok hadis vardır. Burada önemli olan husus ise, insanın Kur'an'ın üzerindeki etkisiyle onu harekete geçirmesini beklenen önemli rolün olumlu bir şekilde istihdam edilmesidir. Şekli, keyfiyeti ve kemiyeti ne olursa olsun halis niyet ve samimiyetle yapılmayan hiç bir işin kıymet-i harbiyesi yoktur.

Ciddiyet ve Kararlılık

Bir kişi, vicdanı olarak Kur'an'dan etkilendiği hususlardan birey ve toplum hayatında dini olarak üstlenmesi gereken rol için olumlu bir istihdam oluşturma taahhüdünde ve niyetinde bulunuyorsa, bunu ciddiye almalı ve kararlı bir şekilde devam ettirmelidir. Zira bu niyet, ciddiyet ve kararlılık gerektirir. Niyetin temizliği, saflığı ve ciddiyeti, o işin temizliğini, saflığını ve ciddiyetini oluşturur. Ancak yapılması gereken iş hayatın gerçekliğine yansıtılmaz ve kişinin niyetinde de ciddiyet ve kararlılık bulunmaz ise, o iş tökezleyerek devam etse bile Allah'ın rızasını taşımadığı, niyette ihlas ve samimiyetle beraber ciddiyet ve kararlılık olmadığı için uzun miatlı başarılı olması mümkün görülmemektedir.

Ciddiyet ve kararlılık insanın kalbinde oluşan bir sadakate ihtiyaç duymaktadır. İnsanın bu dünyada yaptığı hizmetlerin Allah'ın rızasına uygun ve dini olması, Allah'ın adını yüceltme gayesinde olması, ciddiyet ve kararlılıkla anılan hizmeti inşâ etmesi, niyetlendiği işi Allah'ın yardımını ve nusretiyle O'nun rızasını kazanma amacı gibi sağlam bir temel üzerine oturtması icab etmektedir. İyilik yapma yolunda ciddiyet ve kararlılık inşa etmek kolay değildir. Bu iyilikleri yapmak isteyen Müslüman hayatında birçok hazırlığa ihtiyaç duyar. İnsanoğlunun küçük yaştan itibaren Kur'an'a bağlanması, hakikatlerin idrakine varması, sırlarının vukufiyetine ermesi, metinlerini doğru anlama noktasındaki çabası, Kur'an'ın kudsiyetinin Âlemlerin Rabbinden gelen sözler olduğu bilincine varması, Müslüman'ın hayatı boyunca sahip olması gereken rolün farkına varmasını sağlar.

Kur'an'ın hayattaki değerini bilen ve bunun nasıl bir yaşam biçimi olduğunu idrak edenler gerek ferdin gerekse de toplumun bir bütün olarak bundan vazgeçemeyeceğini de iyi bilir. Bundan vazgeçtiklerinde hayal kırıklığına uğrayacak; hayatlarını inşa edecek, Rabbini bilen kendini bilir şiarıyla hareket ederek kendilerini bildiklerini hissedecek ve hayatlarının detaylarını benimseyerek gerçekleştirecekleri bir hazineyi de kaçırmış olacaklardır. Kur'an naslarını hayatta olumlu bir şekilde kullanma ciddiyeti ve kararlılığı, kişinin samimiyetinden, ihlaslı niyetinden ve Allah'a sadakatle yönelişinden kaynaklanmaktadır.

Bu ciddiyet ve kararlılık insanda oluştuktan sonra, sözlerinde, fillerinde, beşeri ve ictimai ilişkilerinde kısacası hayatının her alanında Kur'an'ın ışığını görmeye başlayacak, Kur'an'ın hakikatini idrak edecek ve bütün bu güzellikleri yaşayan bir kalbe sahip olacaktır. Sürekli bir eğitim ve şuurla canlanmaya devam eden bir kalbe sahip olmak büyük bir mutluluk ve bahtiyarlıktır. O kalpte ne zaman ciddiyeti ve kararlılığı bina etmeye çalışırsa işte o zaman kalbi Kur'anî hakikatlere de meyyal olacaktır. Bununla birlikte hayatında Kur'an naslarının olumlu bir şekilde istihdam edilmesi için doğru eğitime de ihtiyaç duyacaktır.

⁴² Buhâri, Bedü'l-Vahy, 1; Müslim, İmare, 155; Ebu Davud, Talak, 11.

Doğru ve Uygulamalı Bir Eğitim

Kur'an'da insana hitap eden birçok ayet vardır. Bu ayetler; iyi ahlakı inşa etmek, hayati anlamdaki sorunları çözmek ve genel anlamda insanî ilişkileri düzenlemekle ilgili konuları içermektedir.

Müslüman bir kişi ciddiyet ve kararlılıkla Kur'an naslarını takip etme kararlılığına içtenlikle inandıktan sonra, Resullah hakkında söylenen "O'nun ahlakı Kur'an'dır"⁴³ prensibini hayatının uygulama alanına almış demektir.

Hayatında Kur'an naslarını benimsemek isteyen ve kendisine verilen nimetlerden dolayı Allah'a şükretmeyen bir Müslüman, pratik ve basit bir çözümle, örneğin evinde gözünün sık sık gördüğü yerlere, odasına, arabasına veya işyerine uyarıcı Kur'an metinlerini asarsa, kaçınılmaz olarak Allah'ın bahsettiği her bir nimet için şükrettiğini göreceksiniz.

Müslüman toplumu ıslah ve irşat konusundaki rolünü Kur'an metinlerine uygun olarak inşa etme ve onu hayata yansıtma hususunda alması gereken uygun ve pratik eğitim sırasında, Kur'an metinlerine uygun hareket etmeye, ihtiyaç duyduğu her yerde ve her şekilde Kur'anî nasları benimsemeye istekli ve hırslı olmalıdır. Mesela işlediği günahı insanlardan gizleyen, Kur'an'ın tüm içeriğine uyan ve onu hayatın her alanına uygulamak isteyen bir Müslüman, bu kutsal ayeti insanların göreceği her yere asmalıdır. *يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّنُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا* "Bunlar, insanlardan gizlenmeye çalışırlar da Allah'tan gizlenmezler. Hâlbuki Allah, geceleyin, razı olmayacağı sözleri kurarlarken onlarla beraberdir. Allah, onların yaptıklarını (ilmiyle) kuşatmıştır."⁴⁴ Bu kutsal ayet, insanda nerede olursa olsun Allah'tan korkmayı, yalnızlığında da onu Allah'tan uzak tutan davranışlardan kaçınmayı gerektirir. Bunu yapan kişi, hayatı boyunca Kur'an edebine göre davranmış, Kur'an'ın bu manada kendisine yol göstermiş olduğu olumlu bir role uyumuş ve nefsinde de onun istemediği haramlardan sakındırmıştır.

Takip, Azim ve Kararlılık

Kur'an'ın metodolojisini anlamayı kendilerine şiar edinenler, öncelikle bu hususta Allah'ın rızasını gözetmeleri gerekmektedir. Sonrasında ise, kendilerini pratikte düzgün bir şekilde eğiterek, hayatlarında yaşamayı arzu ettikleri adetleri de dini bir motifle süsleyerek yaşamaları gerekmektedir. Aksi halde bu gayelerine ulaşmaları mümkün değildir. Bundan dolayıdır ki hayatlarında benimsedikleri rolü takip etmeye, onu azim ve kararlılıkla sürdürmeye devam ederler. Kur'an'ın yönlendirmelerini de hayatlarının değişik alanlarında uygulamaya tabi tutarlar. Güçleri nisbetinde Allah'a karşı sadakat ve ihlas ile, azim ve kararlılık ile bütün bunları ifa etmeye çalışırlar.

İnsanoğlu temiz bir niyetle bir işe giriştiği zaman, kalbinde ve gönlünde kendisini tatmin eden şeyi harekete geçirme yolunda Allah'tan kendisini başarılı kılacak güçlü bir azim ve kararlılık bulur. Kim Kur'an'ın ahlakı ile yaşamaya ve hayatı boyunca ona bağlı kalmaya, adabıyla edeplenmeye, ahkamı ile ahkamlanmaya niyet ederse ve bu niyetine ulaşmak için uygun bir zemin oluşturursa, işte o zaman ulaşmaya çalıştığı o niyeti elde etme yolunda kendisini kanıtlamak için Kur'an'ı takip etme konusunda azim ve kararlılık gösterecektir.

Takip, azim ve kararlılık, insanın vicdanında bulunan davranışlardandır. Bunlar aynı zamanda Kur'an'ın insan hayatında başarılı bir metod sürdürebilmenin de ilkeleridir. Bunları takip edip yerine getirmek için sadece ciddi bir eğitim almak ta yeterli değildir. Ancak insanoğlu Kur'anî davranışları yerine getirirken, Allah'ın muvaffakiyetini de arzu ederek ayetleri sıkı bir şekilde takip edip hayatını ayetlere göre idame etmek üzere azim ve kararlılık gösterecektir.

Hedefe Ulaşmak İçin Hazırlık

Kur'an'ın direktifleriyle kendini ıslah etmek isteyen insana davranışlarında rehberlik eden, ıslah ve irşad ile ilgili rolüne daha fazla yansımaları sağlayan ayetleri anlama ve tedebbür etme zarureti hasıl olmaktadır. Bunu başarmanın yolu budur ve insanoğlu ömrü boyunca bu amaca ulaşma hedefine sadık olmaya çalışır. Bunu başarmak, Allah'ın rızasını elde etmenin bir karşılığıdır. İslam ümmetinin geleceğine hizmet eden, hayatında hangi yönü

⁴³ Müslim, Müsâfirin, 139; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 2.

⁴⁴ en-Nisâ 4/108.

benimsediyse ve hangi yerden başladıysa o hedefe varmak için hazırlık yapmak sadedinde uğraşı vermek gerekir. Müslüman toplum, nerede olursa olsun sadece Kur'an'dan yararlanabileceği yola ulaşmak için çaba göstermeli ve Allah'a yakın olmaya çalışmalıdır.

Bu hedefi belirlemek kolay değildir, çünkü ona ulaşmak için birden fazla pratik adım atılması gerekir. Ayrıca rolün olumlu istihdamını ortaya koymak için bu mekanizmayı kullanma gereğinden bahsetmek en doğru seçenektir. Gerçek bir Müslüman bu hedefi arzu ettiği zaman, onu olduğu kadar kararlı bir şekilde ve Kur'an'ı hayatında canlı tutmak için uygun pratik eğitimler yapması icab etmektedir. Hangi seviyeye ulaşmış olursa olsun, ıslah konusunda belirlenen hedefe varması ve iyi niyet elde etme kararlılığında olması gerekir. Çünkü niyet, iş ile birleştirildiğinde, pratik ve gerçekliğe ulaşmış olur aynı zamanda sevabı da diğerinden fazla olur. Bu nedenle, Müslüman bu hedefi istiyorsa, bunu başarmak için Allah'ın yardımını aramalı ve onu arzu etmelidir. Bu konuda ciddi olmalı ve bunun için iyi bir çaba sarf etmelidir. Çünkü ıslah konusunda Kur'an'ın olumlu rolünü unutmamak gerekir. ıslah ve irşad rolü ile toplumuna ve ümmetine hizmet ederek, Kur'an'a hayatının gerçekliğini, vizyon ve özlemlerinin hakikatini, yansıtmayı hak ettiği kaderi vererek, Kur'an hazinelerini hayatına olumlu bir şekilde yansıtacaktır.

ıslah Konusunda Kur'an'ın Kullandığı Metodlar

Kur'an'ın toplumu ıslah etmedeki rolünde en önemli etken ve ölçü yine Kur'an'dır. Bu meyanda Kur'an'ın toplumu ıslah konusundaki rolü ile ilgili olarak bizzat Kur'an'ın kullanmış olduğu metodlardan belli başlıları şunlardır:

a. Mükemmel Üslup

Bazı insanların çok güzel fikirleri, ammenin istifade edebileceği güzel düşünceleri hatta ve hatta insanları, cemiyetleri ve büyük toplulukları peşinden sürükleyecek ilke ve metodları vardır. Bu tür güzellikleri anlatacak ve yaşatacak üslupları varsa etkili olurlar. Aksi takdirde sahip oldukları tüm bu güzellikler heba olur.

İnsan olarak herkesin kendine göre bir üslubunun var olduğu gibi, Kur'an'ın da kendine özel ve has bir üslubunun olması normaldir. Kur'an'ın gerek harflerinde ve kelimelerinde, gerek hareke ve sükunlarında, gerekse de med ve gunnelerinde eşsiz ve akıcı bir güzellik vardır. Bundan dolayıdır ki Kur'an'ı dinleyen bir kişi, Arapça'yı bilmesee dahi, hemen çok farklı ve aynı zamanda eşsiz bir ifadeyle karşı karşıya kaldığını anlar. Zira O, dinleyenleri bıktırmaz, kulaklarını rahatsız etmez, her kelimesinde ayrı bir terennüm ve ayrı bir güzellik hissettirir. Bundan dolayıdır ki, Mekke'li müşrikler Kur'an'ı ilk işittiklerinde onu şiir zannetmişler ancak çok geçmeden şiir olmadığını anlamışlardır.⁴⁵ Şu ayetlerdeki üslup ta gerçekten çok mükemmeldir: وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَّتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لُمُحْيِي الْمَوْتِ إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ “Allah'ın varlığının delillerinden biri de şudur: Sen yeryüzünü boynu bükük (kupkuru) görürsün. Onun üzerine yağmuru indirdiğimiz zaman kıvrırdar kabarr. Şüphesiz ki, onu dirilten, elbette ölüleri de diriltir. Şüphesiz O, her şeye gücü hakkıyla yetendir.”⁴⁶ أَقْلَمُ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهُا مِنْ فُرُوجٍ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ “Üstlerindeki göğe bakmazlar mı? Onu nasıl bina ettik, nasıl donattık! Onda hiçbir düzensizlik ve eksiklik yoktur.”⁴⁷ “Yeryüzünü de yaydık ve orada sabit dağlar yerleştirdik. Orada her türden iç açıcı çift bitkiler bitirdik.”⁴⁸ Bu mükemmel üslubuyla Kur'an, nazil olduğu toplumları fevc fevc kötü alışkanlıklardan vaz geçirtmiş, iyilik, güzellik ve mükemmelliğe sevk etmiştir.

b. Uygulanabilir Oluşu

İnsanoğlu fitratı gereği her zaman zor olan, altından kalkamayacağı ve yaşanması imkânsız görünen şeylerden kaçmış ve onları kabul etmemiştir. Halbuki kendisini yaratan Allah onun neye gücünün yeteceğini çok iyi bilir. Bundan dolayıdır ki onları ıslah ederken daima kolay ve uygulanabilecek hususları emretmiş ve bunu Kur'an'da ifade

⁴⁵ Zerkanî, Muhammed Abdulazîm, Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'an, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlimiyye, 1988), 2/331-332.

⁴⁶ Fussilet 41/39.

⁴⁷ Kâf 50/6.

⁴⁸ Kâf 50/7.

etmiştir: *يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ* “Allah size kolaylık ister, zorluk istemez.”⁴⁹; *لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا* “Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar.”⁵⁰; *مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ* “Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez.”⁵¹ *هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ* “O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yükledi.”⁵²

c. Tedricilik

Kur'an'ın en önemli ıslah metodlarından biri de hükümlerdeki tedriciliktir. İnsanlar fitratları gereği, eskiden alışmış oldukları bazı hareketlerinden ve davranışlarından kolay kolay vazgeçemezler. Hele hele bu davranışlar insanlar arasında yayılmış ise durum daha da zorlaşır onlardan ayrılmaları da güçleşir. Ama Kur'an imkansız görünen bu hususu da tedricilik metodu ile başarmıştır. Hz. Aişe bu konuyu şöyle ifade etmektedir: “Kur'an, öncelikle cennet ve cehennemi anlatan geniş bir sure ile başladı. Sonrasında da helal ve haramlar nazil oldu. Şayet ilk etapta “içki içmeyin” diye bir emir gelseydi, insanlar: “içkiden kesinlikle vazgeçmeyiz” derdi. “Zina etmeyin!” diye bir emir gelseydi, insanlar: “Zinayı asla bırakmayız” derlerdi.”⁵³ Kur'an tedricilik metodu ile, getirmiş olduğu yeni emirleri insanlara kolayca kabul ettirmiş; eski ve kötü alışkanlıkları da kaldırıp insanları onlardan vazgeçirmiş ve bu vesileyle toplumda büyük bir ıslahat gerçekleştirmiştir.

Önemli Konuların Tekrarı

Bir şeyin tekrar edilmesi ya da tekrar dile getirilmesi insanların hoşuna gitmez. Sıkıcı bir hal alır. Ancak aynı sıkıcılığı Kur'an'da görmemiz mümkün değildir. Bundan dolayıdır ki, üzerinde ciddiyle durulması gereken önemli ve mühim meseleler Kur'an'da tekrarlanmıştır.

Kur'an'a baktığımızda bazı kelime, cümle, ayet ve kıssaların değişik yerlerde tekrarlandığı görülmektedir. Ancak bütün bu tekrarların bir gayesi, bir amacı ve bir hedefi vardır. Aynı zamanda okuyanı da asla sıkıkmamaktadır. Bir sürede birden fazla tekrar olmasına rağmen, insanı bıktırıp usandırmaz. Hatta usandırmadığı gibi onu okuyana ve dinleyene farklı şeyler de hissettirir. Bütün bu tekrarların çeşitli maksat ve hedefleri vardır. Bu hedeflerden bazıları da şudur: Bir şeyi pekiştirmekle beraber dinleyeni çarpıcı bir şekilde etkilemek, ta'zim ve korku uyandırmak, şaşkınlık ve hayranlık uyandırmak, insanları iyice uyarmak ve söz uzadığı zaman onu yeniden hatırlatmaktır. İnsanlar yaradılış itibarıyla unutkan ve dalgın olmaları nedeniyle dikkatlerini çekmek, konuları iyicene pekiştirmek ve kafalarına yerleştirmek için tekrarların önemi ortaya çıkmaktadır.

İkna

Kur'an, bazı emir ve yasakların dışında, hemen hemen bütün konularda insanları ikna metodu ile inanmaya davet etmiştir. Zaten ikna metodu kullanılmadan, zorla kabul ettirmeye çalışılan düşüncelerin ve inançların uzun ömürlü olmadığı izahından varestedir. İslam'ın temelini oluşturan tevhidin bile, zorla değil, ikna metodu kullanılarak takdim edildiği açıktır. İkna metodunu çeşitli sorular sorarak düşünmeye ve tefekküre davet edildiği ayetlerde görülmektedir.⁵⁴ Aynı metodla nübüvvet, haşr ve ahiret konuları da anlatılmıştır. Söz konusu ayetlerde insanlar, yaşanan yerlerde meydana gelen, ancak haberdar olmadıkları olaylar üzerinde düşünmeye ve doğruya ulaşmaya teşvik edilmişlerdir. Medenî insanlar ancak ikna ile kazanılır. Bundan dolayıdır ki mürşid ve muslihler ikna yoluyla insanlara yaklaşmaları gerekmektedir.

Kur'an'ın temel amacı ister genel ister ayrıntılı olarak ele alınsın kapsamlıdır ve insan yaşamını tümüyle içine almaktadır. Konuların kapsamlılığı, insan yaşamının tüm yönlerini, insanın farklı değişkenlerini de insan, zaman ve mekan üçgeniyle ele almaktadır. Kur'an'ın temel amaçlarını kısaca şöyle zikredebiliriz:

⁴⁹ el- Bakara 2/185.

⁵⁰ el- Bakara 2/286.

⁵¹ el-Mâide 5/6.

⁵² el- Hac 22/78.

⁵³ Buhâri, Fedâilu'l-Kur'an, 6.

⁵⁴ Bunlardan bazıları için bkz: el-Kehf 18/57; Hüd 11/24, 30; en-Neml 27/62; es-Secde 32/22; Fâtr 35/37...

1. Uluhiyyet, risalet ve cezai inanç ve algıların düzeltilmesi
2. İnsan onuru ve haklarının korunması
3. İnsanların Allah'a ibadete ve takvaya yönlendirilmesi
4. İnsanların nefis tezkiyesine daveti
5. Salih ailenin kurulması ve eşlerin adil tavırları
6. Ulusun insanlık üzerine inşa edilişi
7. İnsanın yaşanabileceği bir dünya için çağrı.

SONUÇ

Evrensel prensiplerle gelen Kur'an, tüm zamanlarda başvurulması gereken yegane kitaptır. Getirdiği eşsiz metodlarla ve biçtiği önemli rollerle insanları ve dolayısıyla toplumu en mükemmel bir şekilde ıslah etmeyi, insanları gösterdiği öğretilerle topluma yararlı kişiler haline getirmeyi ve neticesinde de toplumsal güveni ve huzuru tesis etmeyi hedeflemiş, bunu gerçekleştirmek için de, değişik ilkeler, metodlar ve yöntemler kullanmıştır. Bununla beraber Kur'an'ın toplumu ıslah etmedeki rolü bağlamında rol kavramı ve rolü oluşturan mekanizmalar konusunda Kur'an'ın insan hayatında sahip olması gereken rolünün çok önemli olduğu görülmektedir. Bu anlayış olmadan, belirlenen rolün doğru anlaşılması ve bu rolün hayata aktarımı aktivasyon yönü de olumlu olmaz. Bununla beraber davetin çeşitliliği ve aşamaları da rolü ifa etmede önemli bir yer tutar. Söylem ve sorumluluk bilinci ile bir kimse İslam'a tabi olmuşsa ve Kur'an'ı hayatına girdirmişse, hayatının tüm alanlarında sorumluluk üstendiği rolünü ve hayata bakış açısını bunlara dayanarak inşa etmesi gerekir. Kur'anî rolü oluşturma mekanizmaları ise, kutsallık ve gönül bağı, rolün umumiyet ve genellik içermesi, nassları tedebbür ederek doğru anlamak ve içtihadı vakıya uygun olarak yapmak, sonuca varmak için olumlu rolün kullanılmasıdır. Zira eser te'sir ile oluşur. Te'sirin oluşumu ve etkinin elde edilmesi olumlu rolün inşası için önemlidir. Bu olumlu roller de; halis niyet ve samimiyet, ciddiyet ve kararlılık, doğru ve uygulamalı bir eğitim, takip, azim ve kararlılık, hedefe ulaşmak için hazırlıktır. Toplum ıslah etmede Kur'an'ın öngördüğü ilkeler ise, üslubun mükemmelliği, prensiplerde tedricilik, kolaylıkla uygulanabilecek hükümlerin getirilmesi ve bunların baskıyla değil de ikna yöntemiyle sunulması, bunların iyice yerleşmesi için de insanlarda bulunan çeşitli duygulara hitap etmesi, hem dünya hem de ahiret dengesini kurarak onlara yaklaşması, hayati öneme haiz konuların farklı yer ve zamanlarda değişik üsluplarla tekrar edilmesi, içerdiği konuların hem zengin hem de herkesi doyurucu olması ve geçmişte meydana gelen bazı kıssaların anlatılmasıdır. Zira Kur'an, insanları tüm yönleriyle ele almış ve onlara değişik açılardan yaklaşmış, aynı zamanda her yapıdaki insana ulaşmayı gaye edinmiş ve onlara mükemmel bir örnek ortaya koymuştur. Kur'an'a iman eden insanlara düşen, bu evrensel mesajları en iyi şekilde kavramak ve aynı zamanda günümüze ait prensipleri ondan çıkarmaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. (v.241) *Müsned*, Thk. Şuayb Arnaud, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğira Ebû Abdullah. (v.256) *Sahih-i Buhârî*, Thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir, Beyrut:Dâru Tavku'n-Necât, 1422.
- Behiy, Muhammed. *el-Kur'an ve'l-Müctema*, Kahire: Daru Ğarib li't-Tabaa, 1976.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl. (v.255) *Sünen*, Thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğni, 1412.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as b. Şeddad. (v.275) *Sünen*, Thk. Şuayb Arnaud-Muhammed Kamil Karabelli, Dımaşk: Daru'r-Risaleti'lAlemiyye, 1430.

- Hazin, Alaaddin Ali bin Muhammed bin İbrahim. *Lulabu't-Te'vil fi Me'ani't-Tenzil (Tefsiru'l-Hazin)*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996.
- Kardavî, Yusuf. *Keyfe Neteâmel ma'a-l Kur'ani'l-Azîm*, Kahire: Daru's-Şuruk, 2000.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn b. Haccâc el-Kuşeyri en-Nisâbüri. (v.261) *Sahih*, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, ty.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî. (v.303) *Sünenü'l Kübra*, Thk. Hasen Abdülmün'im Şelebi, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, 1421.
- Sa'dî, Abdurrahman bin Nasır. *Teysiru'l-Kerimi'r-Rahman fi Tefsiri Kelami'l-Mennan*, Cidde: Daru'l-Medenî, 1988.
- Tirmizî, Ebû İsa, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dahhâk. (v.279) *Sünen*, Thk. Beşşar Avad, Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslami, 1998.
- Zerkanî, Muhammed Abdulazîm. *Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- Zuhaylî, Vehbe, *Kur'an-ı Kerim, Bunyetuhu't-Teşriyye ve Hasaisuh'ul-Hadariyye*, Beyrut: Daru'l-Fikr el-Muasır, 1998.